Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувла 1923 шера денз ● ЕРА, 11 ОКТЯБРЬ, 1979 ШУ. ● № 122 (6097). ● Мах 2 кепиг.

Нв. В. Г. БЕЛИКОВНА, С. М. КАГЕРМАНОВНА, А. И. СУЛТАНОВИЧА, В. Г. ТИТОВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР IИЛМАН ТЕХНИКАН ЗАСЛУЖЕННИ ДЕЯТЕЛЬ ЯХА СИЙЛЕН ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

У К А З

Iилма дегIадоаладарна даьккхе доккхий гIуллакхаш карагIдуьйларах, беркате Iилма-педагогически болх барах, общественни вахаре хьинаре дакъа лацарех Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Iилман техникан заслуженни деятель яха сийлен цIи лойла:

Беликов Владимир Григорьевичa — академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института дешара гIуллакхи волча проректора.

Кагерманов Султан Магомедовичa — академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института нефтезаводской аппаратура кафедра доцента.

Султанович Аврам Иосифовичa — академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института къахьегам ларабара кафедра заведующена.

Титов Василий Гавриловичa — академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института мехкдаьттен гази йоаккхача моттигашка эксплуатаци яра кафедра доцента.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

г. Грозный,
1979 шу, 8 октябрь.

Нов. Ф. В. МИРЧЕВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ТОРГОВЛЕ ЗАСЛУЖЕННИ БОЛХЛО ЯХА СИЙЛЕН ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

У К А З

Торговли дегIайоалаеча доккхий гIуллакхаш карагIдуьйларах, республика общественни вахаре хьинаре дакъа лацарах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика торговле заслуженни болхло яха сийлен цIи лойла **Мирчев** Федор Васильевичa — Нохч-ГIалгIай АССР торговле министра.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

г. Грозный,
1979 шу, 9 октябрь.

ПЯТИЛЕТКА ЗАДАНЕШ—В. И. ЛЕНИН ВАЬ 110 ШУ ДИЗАРГА!

Гуча да болх баьлга

Дика хьуькъам кхебаьб «Знаменский» совхоза кхаш леладераша пятилетка диьлагIча шера. Цхьабакъда, лаьрххIа кхьаьсто м дийзад из толам боаккхаш. ХIанз коллектива чота тIа я паччахьалкхенна дIаенна 5 эзар тонн гаргга коартолаш, планагIа 3100 тонн йоагIаra, кхьдола дика гIуллакхаш.

Еррига совхоз хьанийцача хIара гектара тIара 110 центнер коартол чуэца ехаш яр боахама план, бакъда, цхьаболча механизаторашти карагIдаьннад шоиш тIайийца хинна социалистически декхараш а тIехкхоачашде. Масала, Евлоев Хьамбикара звенос 200 центнер коартол яьккхай хIара гектара тIара, Аушев Юсапа — 195, Шанхоев Яхьъяс — 186, Касиен Iалихана — 174 центнер, хIаране тIайийца декхар 160 центнер хиннача.

Нагахьа санна хIанзалца хIара бIаьсти дIаде фу араьхьара нийде деэаш совхоз хиннале, укх шера из де ца деэаш, ший коартол дIаоттае йиш и боахамта тоъал. ХIанз херие дIаотталий дIае лаьрхIа 1100 тонн коартол, планагIа йоагIараш 2400 тонн йолча. Из болх сиха дIахо хьош ба.

— Ишта хьувкъам чуэца новкъостал даьд укх шера хьалххара балха юкъейоалаьча кердача комплексни методо, — дуац совхоза партбюро секретара Газдиев Мусас. — ХьалхагIа хIара звенос шие чуэцар ший кха. дукха хь йовра болх йисте ца боалаш. ХIанз совхозе ерригa техника а балхлой а цхьан звено кхай тIа хул. цигара хьувкъам чуийца баллалца. Пхе-ялх дийнахьа чуийце йоал 50 гектар долча дакъа тIара коартолиш. ТIаккхе шоллагIча звеной кхай тIа боъабу болх. Цу тайппара, дерригa а бIарга гуча да, мичахьа фу эш дийнагIа хов.

ДIахо йодача хана цу методагIа мара болх ца бе лерхIаш ба кхаш леладераш.

Дика хьокхамаш даьхад генараш хьалкхедеш а. ДIадийна хиннача 220 гектарах 130 чуийца яьннай, хIаьта планагIа даха деэараш 10 центнер долча, хIара гектара тIара даьхад 14,2 центнер генараш.

ХьажкIаш чуэца тIехьагIo мара болабеннабац укхала. цхьабакъда, хьувкъам во хиннабац. Масала, Нальгиев Iусмана звенос леладьеча кхай (130 гектар) хIара гектара тIара 41 центнер фуалъяьха хьажкIаш яьннай, планагIа 25 центнер йоагIача.

Гайтов Татархана кхай тIара хьажкIаш чуэца йолаь массехк ди мара дац. Цига кхьы а лакхагIа ба хьувкъам: 250 гектарах хIаране тIара — 60 центнер.

Ма хулла сихагIа гуйра чуерзае а паччахьалкхен заданеш шоаш тIайийца социалистически декхараш толаме кхоачашде а оарцагIбаьннаб совхоза кхаш леладераш.

К. МАРЗИЕВ.

ХЬУВКЪАМ БЕЛАР КЪАХЬЕГАМО

ЦIи хеза бе Шалински района ХХ партсъезда цIерагIча совхоза свеклаш леладераш. Шерра-шерра хий ца деххача лаьтташ тIара цу маьлхерча технически культура бовкха хьувкъам боах цар. Пятилетка йоалаеча денз 33500 тонн мерза овлаш деккад боахама паччахьалкхенга. Уж да 6000 тонн планал дукхагIа. Ишта толамаш доахача дика декъа лаьцад лакхача хьувкъама говзанчаша Влицаеви Табаркас, Усманов Хаида, Орцуевa Банатас, Эргиева Саретас, Аюбов Султана, кхычар. Цар кулгалдеча звеноша юкъера лаьрхIача 300 центнерага кхоачаш а совгIа а овлаш доах план 215 тонн йолаш.

Толамий къайле хьалхарча даькъе культура лакха йолаш лаьтташ леладарца, минеральни удобренеехи гербицидехи боагIача тайпара пэйда эцарца ювзаенна я. Хьувкъам бахьан долаш бола къовсам оаха гурахье а бойлабу. Эггара дикагIйолча хана оах эзба лаьтташ. Оахима минеральни тукаш кIалдохийт. 12 центнер гектара тIа а лоархIаш. Еррига эзба Iан замалахь ихе а оах. БIаьстан юххьее, лаьтта ловсара лодача хана, дIакъовлa тIокцахва махка а баьнкхе. Из агроприем цанхйоаких 2—3 дийнахьа. ТIаккха свеклаш дIае йолаялехьа шозза махка а баьккхе кийчду оалам. Цу гIулакхо тъалхьайна оасар а дIадоаккх.

ДIайийна йоах свеклаш 8—10 дийнахьа. Фу дIалургча хана, цу балхаца цхьана тоас минеральни удобренеши пудрети. Цу тайппара удобренеш тоес оаха Херсонерча доттагIаша аларах. Цигарча Ивановски района къахьегамхошца яхье баьннаб тха районера кхаш леладераш. Районa делегацена а волаш Херсонера вежарий болча ваха хилар тха совхоза директор К. Мустуев. Цо дийцар тхола малагIча хьисапах херсонерча доттагIаша свеклаш кхею.

Фуца цхьана тукаш пудрети «Iларах» цхьатарра хьатIайоал свеклаш. Цу тIехьагIара лоарIаме агроприем я уж цийлхьарри оасар дари. Гектара сиха йистебаьнар укх шера свеклаш леладераш 350 гектара тIа оасар даь.

Механизатораша Эрсиев Хасмуде, Аюбов Султана, Дасиев Iийсас, кхычар шозза культиваци йир кхай тIа. Цу балхаца цхьана минеральни удобренеш а тоссиш, тIаккха кхаьита гербицидаш техйр.

ДегIайоагIача свеклашта лаьрххIа гIулакх деш 8 звено яр, царех ши звено механизированна а йолаш.

Опыт йолча механизатора Аюбов Султана ший новкъостаца Эрсин Хасмудецен дIамагIча веннйца Баудиниф дика хьувкъам кхебаьб шекара свеклаш 160 гектара тIа. Механизаци юкъейоалларак цхьан болхлочун нийз дIаахьар 2,5—3 гектара тIа свеклаш лелае.

Кхаш леладераша хьийга къа дайладан: дерригачa кхай тIа, хаттам бо лат-тапехьа а дика хьувкъам баьннаб.

Цхьабакъда, хьувкъам хьалхкхебарах доалаш дац гIуллакх. ЛоархIаме да ший ханнахьа цхьа овла за бойташ уж чуэцар.

Свеклай хьувкъам чуэца лаьрххIа кийчо яьй оаха хьалххехьа а, хIаьта болх илатовски методагIа дIаболабаьб. Дика лелаю свеклаш чуэца подъемникаш Х. Эрсиевен, И. Дасиевен, Х. Эльдаровен. Цар хIаране дийнахьа хьайоах 4 гектара тIара свеклаш, нормагIа 2,5 гектар йолча.

Свеклаш сихагIа чуийца яхар дукха тха механизаторашa тоаль вIаштIехьаьккхай КС-6 яха уж хьайоаха комбайн. Цуница свеклаш чуэцилта тIадиллад опыт йолча механизатора С. Аюбовна. НормагIа 5 йолаш цо дийнахьа чуэц 7 гектарага кхоачаш овлаш.

Ямпольский болам хьал а лаьца, тха свеклаш леладерана декхар тIайийцад пятилетка диьлагIча шера план 10900 йолча 13500 тонн мерза овлаш паччахьалкхенна дIадала. Шекар доаккхарашна барта я болаш, хIара денна 150—200 тонн овлаш дIаэу цар хIанз. Шофераштa юкъе яржача ахье хьалхе яьккхай Б. Магомадова, С. Гадаева, С.-С. Зубайраева, М. Сакаева.

Совхозе эггара хьалха шоай свеклаш чуэца болабелар Закриева Эсета кулгалдеча звеной членаш. Цар барт-цхьоагIо долаш сихен цIенъю свеклаш, лордаш дIайоахаш. Царна тIехьа свеклаш кхашка яраьннай воч звенош а.

БIарччача дийнахьа кхашка балхаш деш боахк белхлой овлаш хьадоахаши заводе дIадаларе цIендеш. Дерригa чинаш оарцагIа а даьха, ма хулла сихагIa из маьхе технически культура чуэца а лаьхенна дIаяла а лаьрхIад свеклаш леладераша.

С. ДОХТУКАЕВ,
ХХ партсъезда цIерагIча колхоза керттера агроном.
Шаьла район.

Дина хьайкъа шекара свеклаш хьалкхевьй укх шера Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхоза кхаш леладераша. БIаьшта тоннаш мерза овлаш дIадахьийтад таханарча денга шекар доаккхача заводе. ХIанз сихаль чуэцаш я свеклаш.

СУРТА ТIА: свеклаш чуэцаш латт комбайнашца; дикагIйола механизатораш комбайнер Мулатов Алхазури тракторист Натаев Дадаши. Балха нормаш 150—200 процент кхоачашью цар.

В. ЮНЦЕВИЧА сурт.

Сий ду коллективе

Ялата дIайийна хинна хьажкIаш чуийца баьлар укх деношка Урус-Мартановски района «Красноармейский» совхоза къахьегамхой. Из кампани чаккхйоаккхача доккха дакъа лаьцар механизатора Асхабов Шамсуддина.

ТIъоалагIа шу да цу механизатора «Красноармейский» совхозе болх бу. Итт шу хьалха хьажкIаш лелаечa звенона кулгалдеш вар из. Цу хана цо кхейяр совхозе цIаккха а ца хиннача тайпара хьинкъа хьажкIаш — хIара гектара тIара 50 центнер.

ХIанз звенона кулгалдеш веце а. доккха дакъа лоац цо хьажкIаш дIае лаьтта кийчдеш, уж тIалбиначул тIехьагIа царна цхьаца Iуналдеш, хьувкъам чуэцаш. Ше хьаду гIуланк хашпахьен тешамеи чаккхдоаккх.

Дика хьийкъар укх шера из юкъевоагIача шоллагIча бригадо кхеь хьажкIаш. ХIара гектара тIара дукха хIама ца эшаш 60 центнер алат даьлар. Из толам баккха доккха новкъостал дир Асхабов Шамсуддина баьгIа балхо а.

С. МАДАГОВ.

ХьажкIий кхашка

Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхозе 770 гектара тIа дIайийнай укх шера хьажкIаш. Царех 330 гектара тIара араш чуийцай, фийг бизан дикен болаш я складе хьаьхчахьа хьажкIаш. ХIара гектара тIара 30 центнер алат доал.

Силоса лаьрхIа 300 гектара тIа шоллагIа хьажкIаш дIайийнаар колхозо, царех 719 гектара тIара араш хьекха яьннай. Ялат чуэцаш дика болх бу комбайнераша Грибенников Николая, Грищенко Николая, кхычар. ХьажкIаш чуэца йолаеча дена цар дIаяхьийтай хьатта: хьалхарчо — 340, шоллагIчо — 220 тонн.

Тележкаш лелаеча тракторошца механизатораша Мощенко Иванеи Четвергов Петроси хIараньо 400 гаргга тонн хьажкIаш комбайнашкара хьатта дIайийхьай.

ХьажкIаш цIенъеш а хоржаш а латт элеваторе дIайохьийтаргIйолаш. Из маьхе культура чуийца ергьа лоацдича хана.

С. КОРАБЛИНОВ.

ЛЕКТОРАШ ДЕШАШ БА

Самурдийнахьа хилар лекторий-атеистийн партийни комитетий атеистически пропаганда организаторийн республикански курсий хьалхара занити. Курсаш хьеллаш къамаьл дир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома секретара М. О. Бузуртанова.

ЛадувгIаршта укх тайпарча темаех къамаьлаш дир: «КПСС XXV съезда решенешцен КПСС ЦК «Идеологически, политико-кхетама болх дIахо товбарах» болчи соцамгеи хьежжа атеистически кхетам баларa актуальни проблемаш» — КПСС Нохч-ГIалгIай обкома пропаганди агитацен отдела заведующе заместителa Б. П. Гандалоева, «СССР Конституции шийна лоаш бола ду лелабе бокъо хиларе» — Л. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета доцента Е. П. Ковнацке, «Нохч-ГIалгIай республикера нераста дьи сенташи пар гIулакхашцара дуламера хIамаши» паччахьалкхен кепайоалон къайленаш лорaярa управлене начальника А. А. Ковалева.

ЭКОНОМИКА УЙЛА А ЕШ

«Советская Россия» яхача колхозе баьцадаараш леладеш йиь бригада я. Царна тIачIоагIдаь 370 гектар лаьтта да. Цхьан бригадена керттe латт балха зякха говзал йола специалист Сатуев Iабдул. Бригадо хIаналехьа хIара гектара тIара 150 центнер баьцадаараш чуийцад. ХIаьта беррига хьувкъам чуийца баьлча 200 центнерага дIаккхоачаргья из цифра. Из планагIа лаьрхIа хинначул 40 центнер хIана яц аьнна дукхагIа я.

Ше дика специалист хиларах тарра, продукцега дIабода мах а ма хулла кIезигагIа дIабахийта гIерташ бу Сатуева болх. ХIаьта финансови а экономически а дешашта из керттера гIулакх да. Цуига хьежжа хул шу йистедоалаш пайда а.

Из кхета а деш колхоза правлене партком дайма йоакхо ю продукцега дIадодачун кхом бара. Колхоза производственни доакъошта кулгалде хьежабу балхах кхеташ бола нах, царна юкъе эггара хьалха хьона коммунисташ а болаш. Боахам зе деш хургбац, нагахьа санна еррига тороиаш юкъе а йоалаь, болх лерттIа вIаштIехьбоаккхе.

Укх шера доладеннад тхо теплицашка цхьа дIайийнача нарсий хьалхара хьувкъам чуийцача, шоллагIа а уж кхи дIае. Нарсаш городе бахчи маха тIоагIа хетташ а дIаии еш а я, хIаьта тха боахама дикка пайда боал цу культурах.

ШоллагIа хьувкъам а дика кхебаьб баьцадаараш леладераша. ПланагIа цхьан квадратни метр тIа 8 килограмм кхее езача, хIанз чуэцараш 9 килограмм я.

Баьцадаараш хьалкхедича далац гIулакх. Уж шоая хана цхьа, ца толхийташ бахача никага дIакхачийта деза. Из гIулакх къаьстта а помидораш дIайелга геттара эсала леладу заготовителеша. Оттадаьча договорегIа шоашта тIайийца хинна декхараш кхоачашдац цар. Из бахьан долаш дукхазза гIодаш такха деэаш хул заготовительни организацеш. Бакъда, цох боахама лаьрхIа хинна пайда хилац, хIана аьлча, ехкача продукцех хьахулари гIод тоъкхаш хьалури цхьатарра дац.

ХIанз тха боахаме илата лаьрхIа дIайийна хьажкIаш сихъенна чуэцаш латт. Ден а буc а кхашка болх беш я бархI комбайн. Цар ловцача хана 500 гектара тIа дIайийна хьажкIаш чуэца лерхI. Хьувкъам чуэцача дика хьаьсташ бо комбайнераш Асхабов Муса, Чатоли Макук, кхыбараш. Цар дийнахьара нормаш 120—130 процент кхоачашъю.

ПланагIа хIара гектара тIара 35 центнер хьажкIаш яха езаш да тхо. Из план кхоачашъюларгья аьнна хет сона. Укх шера еррига планагIа паччахьалкхенга йохка еза 1300 тонн хьажкIаш. ХIанзалехьа оаха дIаенной 500 тонн сортовой хьажкIаш. Паччахьалкхенга хьажкIаш йохкара план йиззa кхоачашъергьа оаха.

Кхоачашъьай боахамо кIа дохкара задани а.

Ишта паччахьалкхенга алат дохкара пхе шера план диь шера кхоачашъьай. Из тха совгIат да Сийлахь-йоккхача Октябрьски революце 62 шу дизара а В. И. Ленин ваь 110 шу далара а накъа долхаш.

М. АХМАТОВ,
«Советская Россия» яхача колхоза бухгалтер.
Грозненски район.

Дукха ха йоаццаш «Грознефть» объединене мехкдаьтта гази йоахача управленей скважинашта текущии капитальни ремонт еча болхлой вахташта юкъе чакхъьяккхар профессиональни говзала конкурс.

Из конкурс белгала яр объединене духхьашха чакх йоаккхаш хиларцен дIахо дIайодача хана мехкдаьтта-хой говзал тайкаран из лакхъярак бокнха лоархIам болаш хиларцен. Конкурсе дакъа лоацаш яр «Горскнефть» НГДУ, «Малгобекнефть» НГДУ, «Октябрьнефть» НГДУ дикагIйола вахташ.

Конкурсе хьалхара моттиги «Грознефть» объединене дикагIйола вахта» яха цIи хьоджайр «Октябрьнефть» НГДУ скважинашта текуще ремонт етаро операторaш В. Лабаин, А. Ренгач, Октябрьски УТТ подъемника машинист А. Цингун юкъе волча вахтапа.

Сурта тIа: (аьрдехьара аьттехьа) А. Ренгач, А. Цингун, В. Лабзин.

З. БАТЧАЕВА сурт.

ТОРОНЕХ БИЗЗА ПАЙДА ИЙЦАБАЦ

Фунем ялатийнее лаьрхIа цхьа эзар гектара тIа хьажкIаш дIайийцалр укх шера Грозненски района Ленина цIерагIча колхоза механизатораша. ДIадахача шерашка колхозхоша даьча балхашна хьежача хов из культуре хьалкхеча къаьстта йоакхоеш пар къахьегаш хиннилга. Цудухьа шерра шера толамаш доахаш хьабаьхкаб кхаш леладераш. Цхьабакъда, укх шерара хьувкъам гавнина лохагIа ба соахьен дурчогIен хиннача. ХIанаьа иа?

Цхьа бутт совгIа ха я колхозе хьажкIаш чуэца арабаьнна. ЛерттIа кийчо яь ца хиларах, тайп-тайппара кхов чамбоацараш юкъе а лелхаш, хьалхарча деношка геттара эсала хинна болх. Ца дIахийтай, бизза пайда ца эцаш. Из бахьан долаш хIанзчул тIехьагIа чуэца езаш я аьнлагIа дакъа хьажкIаш.

Iикаь мехотрядо кхеяьа укх шера хьажкIаш. Недоспасов Николаи кулгалдеча цхьоалагIча отряда кха 234 гектар да. «Одесская-10» яха хьажкIаш яр цига дIайийнараш. Дерригa лаьтташ хиш дехкаш долашехь, доагIаш дола агротехнически гIулакхаш дaь ца хиларах хьувкъам эсала хиннаб — хIара гектара тIара хьаьха хьажкIаш 22 центнер мара яц.

— Хьувкъам чуэца тхо арадалалехьа массехк ди хьалха цIаьхха баьннача йоагIача михо юкъашйир мехотряда хьажкIаш, — моах колхоза керттерча агронома Дадаев Шарапе. — Из бахьан долаш комбайнашца ца хьокхалуш кхай тIа ахкинсай дукха. ХIанз уж хьалохьаеш бовхк болалой. Юкъера лаьрхIача гектара тIара кхы я 5 центнер хьажкIаш лохьаергья колхозо.

ТIаккха а халац хиш дехкача лаьттан гектаро дур 27 центнер мара.

Кхы а лохагIа да Сухотько Михаила кулгалдеча номер шоь йолча мехотряда хьолхамаш. Цо 320 гектара тIа тIеньй хьажкIаш, царех 150 гектар хиш дехкача кхашка а йолаш. Хьувкъам чуийца баьннаб механизаторaш. Хий дехкаш долча кхашкара хIара гектара тIара яьха хьажкIаш 17 центнер мара яц, хIаьта вовх кхай тIара яьхараш — 14 центнер.

— Колхоза лаьтташ дийза эла эша хьалаш долаши долладехьа а хIана хиннаб хьувкъам ишта лоха, — аьнна хьаьттача, цхьа юкъ яьккхар колхоза председателa Емельянов Алексей Михайловичa йист па кхулаш лаьттаи. Гуш дар, из хьоадаь доаш цунна лагадоаллаш хиннилга. Юхера а аьлар:

— ДоагIача тайпара агротехнически гIулакхаш даьдац, из да бахьан...

Бакъцув председатель. Недоспасовен Сухотькоси тесса леладаьд кхашкара балхаш. Соахка мо лерттIа къахьийта даларе дикагIа хургбар хьувкъам. Хатта безам боагIа. тIаккха мича хиннай колхоза правлени дIаьхача ахкама, цунна гуча хиннадац мехотрядай кхаш?

Кхыча тайпара гIулакхаш бIаргадайра сова коммуниста Шахтамиров Нурде кулгалдеча кхоалагIча мехотряда кхай тIа. 350 гектара да цун кха. Фунем ялатая лаьрхIа 82 гектара тIа хинна «Днепровская-247» яха хьажкIаш чуийца яьннай, хIара гектара тIара 15 центнер алат а доаккхаш. Изза хиннаб план а цхьоалагIча «поколенех» йола хьажкIаш я уж. Царех цхьа тонн гибрид дIаелча 300 сом ахча ду паччахьалкхено колхоза. Цудухьа къаьстта йоакхо еш хьалкхеьй уж мехотрядо.

ХIанз сихдаьд колхозе кхашкара балхаш 1-ча октябре «награда» яха хьажкIаш чуэцаш яр 7 комбайн, 17 автомашин, тележкаш лелаю 14 трактор. НормагIа 3 гектар йолча 4—4,5 гектара тIара хьажкIаш чуэц хIанз дийнахьа комбайнераша Борщев Николаи, Хадимиев Салмана, Дамаев Паце. Царца яхье а баьнна къахьегаш ба трактористаш Аюпов Алмая, Маковеев Петр, Самранлов Дани. Дийнахьа 30—35 тонн хьажкIаш хьатIаоз царех хIаране хьатта, план 20—25 йолча. Царел тIехьагIа яйийсараш хьалохьаяра вIашагIъелла звено а колхозе 12 сахь а чуводаш. Хьинара кходеш къахьег шуи болхлой Якова Валентинас, Данева Дашас, Далдуева Насирас, кхычар.

Колхозхоел совгIа Гормечводски бурувдеттача управленера 20 болхло а ва хьажкIаш хьалехьарча новкъостал деш.

Болх дика бу «Госномсельхозтехника» Грозненски предприятера баьхкача шоферашa Мациров Супьяна, Грудин Николая, Умаров Бате, Мацевич Анатоле, Харченко Алексея, кхыбараша. Дийнахьа 12—14 рейс ю хIаране, планагIа 8—10 йолча. Аьта гIадамаш фермашка дIакхухьаш.

Кхай тIа я дIа-яха «техпомощь». Ах сахьат мара па доадеш тоаль, даьтта хьекха дIаахийтар мастера Хасиев Сайдархаш, слесара Толокнеев Алексеи, сварщика Питак Николаен еха хинна Багиев тIаьагIа «херсонец».

Ишта болх вIаштIехьбаьккхабаларе хьогге а чуийца яьнна хургьяр хьажкIаш еррига колхозе.

Хиш дехкаш да Шахтамирова отряда лаьтташ а. 160 гектара тIа дIайийнача «награда» яхача хьажкIех 40 гектара тIара араш чуийца яьннаяр, хIара гектара тIара 80 центнер алат а доалаш.

— Царел совгIа «Одесская-10» яха хьажкIаш я цу отряде 70 гектара тIа, — дуац агронома Дадаева, — юкъера лаьрхIача 40 центнерал совгIа хургйолаш хьайккхай уж.

— Агротехнически бокъонаш кхоачаш а еш Шахтамиров Нурде ший механизаторашца хьинаре къахьегарах вIаштIехьдоал колхоза планагIа йоагIа 30 центнер хьажкIаш хIара гектара тIара яха, торо хул фуна лаьрхIа 800 тонн паччахьалкхенна дIаялен кхы а 1500 тонн комбикормах хувцеи, — йоах колхоза председателa.

Из ишта да. Дале а, хIара гектара тIара хьайоала хьажкIаш 27 процент кIезигагIа я соахка яьхарашка хьежача, вешта аьлча 1100 тонн кIезигагIа. Фу де лерхI колхоза правлене цу деша бехке барашта?

С. АУШЕВ.

Іилман конференци

ДУНЕ МЕЛ ДОАЛ-ЭРСИЙ

БАЬЧЧАС ВАСКЕТ ДАЬД

«Къилбаседа Кавказа хьалашка атеистически интернациональни кхетам цхьана балорах» КПСС Къилбаседа-ХІирий обкома секретара А. Г. КУЧИЕВА аьча доклада тІара

Берригача советски наьха интернационалистски кхетам хьахилийтар — Советски Союза Коммунистически парте программи де лерхІарех цаІ. БІаьшеренашка Іотташ лоаттабаьраш юкъехкхийа къамашта юкъера доннаши цатоамаши дІададахар духьа КПСС-о Іалашмате боккха болх баьб.

«Партена, — белгалдаьд новкъоста Л. И. Брежнева,— карагІдаьннад дукха боацача коммунистий идеал хинна интернационализм дерригача къамий народностий миллионаш, миллионаш бола советски нах кІоарга тешаши цар леладеча гІулакхий боарами баь дІаоттае». Къаьстта хоалуш да хувцамаш Къилбаседа Кавказа къамий республикашка. Коммунистически парте кулгал а деш, дерригача советски халкъана вежарашха гІо а деш Къилбаседа Кавказа лоаман наха доаццача хана цІадаьккхар тІехьабиса хилари боадон, хІама хьайхоллар в, нердача экономика, нердача духовни культура в, нердача адамлеш отношеней а кхы масал доаца никъ бир.

СССР Конституце законодательно дІачІоагІдир къахьегамхой интернациональни вошал дІахо чІоагІдара никъ.

Цунца цхьана парте чоте эц «кхийна яьнача социализма обществе а къаман отношенеш — из массаза а дегІаяха керда проблемаш декхараши уттадеш дола бакъдар». Уж проблемаш декхараши толамо къестадеш да берригача мехкои къаьстта хьанийцача хІара республикаи хьашташа дІа ма дехха.

Керда советски саг — патриот-интернационалист хьалкхеву наьха сакхетамцареи леладеча гІулакхашцареи дІалхача замах юхедисача зене хІамашца къовсам компромисс йоацаш цихаддаш лелабеш.

Националистически дынеи къаьнара зене гІулакхаш айхха дувзаденна, вІаши хьаллувцаш, кІийле корейоагІаш да. Ды национализм бакъъяра аьттув боала форма я, хІаьта национализмо дына кІийле йолл. Националистически дынеи къаьнарча зенерча гІулакхаца къовсам лоаттабеш Къилбаседа ХІирийчен партийни, советски, общественни организацеша пайда эц къамаьл деш еча пропагандаи агитацеи еррига средствах, собраненех, сходех, партийни, комсомольски, политически денах, телевиденех, литературахи, искусствахи, культпросветучреждениех.

Партийни комитеташа карагІдаьннад партийни, советски, идеологически кадраш дикагІа хулийтилга. Кадраш цара шоай болх цар лелабу республике дукха къамаш дахилга чоте а эцаш. ДикагІа кийчбеннача болхлоех парте обкоме, горкомеи районашкеи вІашагІтехай интернациональни Іилма-атеистически кхетам телача лекторий группаш, цара лаьрхІа тІера шера курсаш семинараш чакхйоах. КПСС обкома марксизма-ленинизма университете болх беш я Іилма атеизма отделени. Орджоникидзеи юртий районашкеи болх беш я халкъий доттагІала, Іилмаи атеизма университеташ, кхыраш.

Тха республика къахьегамхой де боъо в йолаш доккхьал деш ба цаІн ахи деаал кІезигагІча хана Къилбаседа ХІирийчено революци хилалехьа бІарчеча шера хьахьчул дукхагІа промышленни продукци хьаеш хиларах, юкъерча союзе къахьегам бекъача цинк, даш, чІоагІа сплаваш, серни кислота, автотракторни электрооборудовани, электроконтакторраш, хьажкІий крахмал, хьажкІий фу, кхыйола продукци хьаеча республикас лоархІаме моттиг дІалоацаш хиларах.

ВІаши цхьана леладеча экономически гІулакхаша нерттерча моттигех цаІ дІалоац тІа-тІа чІоагІлучеи дегІаухачеи халкъий доттагІало уж гаргагІа хилареи вІаши дІаьхегІа хиларем дакъе. ХІаьта боккха лоархІам болаш да уж бувзамаш ца хилача, иштта вІаши цхьана гІулакхаш ца леладичеи вІаши гІо ца дичеи цхьаккха а край, республика, область толаме дегІа йиш йоацилга, коммунизм тІаьлъяра программа чакхъяккхаро дерригача советски халкъаша цхьана хьинаре къахьегилга дІадехаш долга берригача къахьегамхоша кхетадеш хилар.

Вай республикай предприятешка, колхозашкеи, совхозашкеи, дешара заведенешкеи, кхыча организацешкеи хьахиннай дукхача адамий коллективаш. · Къилбаседа ХІирийчене бахаш, къахьегаш мехка 60-нел дукхагІча къамий викалаш ба. Цар массане а доагІаш дола дакъа юкъеяхкхуъ иттлагІча пятилетка заданеш толаме кхоачашъяра.

Къилбаседа Кавказски халкъий доттагІали вІаши цхьана леладу гІулакхаши дІахо дегІадоаладарам, чІоагІдарам гІо ду Къилбаседа ХІирийченна, Нохч-ГІалгІайчена, Черсий-Балкхаройчена, Дагестана традиционни социалистически яхь.

Къилбаседа Кавказа республикашка каст-каста чакхлоех вежарашха долча халкъий литературеи искусствои денош, творчески коллективаш, художественни выставкаш дІа-юха ух, цхьана арахец газетий тематически номераш, радио- телевизионни передачаш, кинофильмаш, спектаклаш, иштта кхы дІахо.

Ховш да быт социально хьежача дукхагІа консервативни йолга — укхаза вІашагІкхийтта а дукхагІа лхаш а я шоай ха яьккха яьнна обычеш, мелкобуржуазни, мещански, шийй доалахьеи уйлаш.

Вай дагахкаба деза кхетам луш, боадон, гІожала, зене долча дынаъ тешара гІулакхаштеи обрядаштеи духьала къовсам лоаттабеш хила деза вай хаддаза аьнна В. И. Ленина даь вакхет.

«ХІаьта халкъа юкъе просвещени шерагІа ме йоаржаю, — яздаьд В. И. Ленина, — тІа-тІа дукхагІа дына предрассудкаш социалистически сакхетамо юкъера дІа ме лх гаргагІа хургда пролетариат котъялара ди...» Наьхадеташ — «теркал ца еш йита йиш йоаца лакхаленаш».

Іилма-атеистически балха тІа лоархІам бе беза дына обрядий ритуалий система духовенства наьха эмоциональни уйла гІоттаяра, боккхагІча сий дара, дай-ноанойн бераши дезара общественни уйлан боккха лоархІам хилар. БІаьшерений традицеш чоте а эцаш хьакхелла хилара. Цудухьа дына обрядаши ритуалаши вахара юкъера дукхьал цар реакционни чулоацами халкъа духьалара хьисапи дІадовлийтарда лаьха ца Іеш, нердача цІейшцеи традицешцеи эмоциональни воздействи еш а дІаяха еза.

Националистически дынеи предрассудкаш йиза эшаяра бокза баргбац йІаьхача ханеи лаьрххІа тІаберзабаьи организаторскии кхетамеи болх, еррига идеологически учреждений, ведомствай, общественни организацей наьаш вІашагІтоха деза.

Вайна гуш да вай беш болч дукха болх кхетам луга формаша леладеш хиларах хІара а вІеяига пайда боалаш болга. Из болх массаза а тІагІертта беш бац. Цхьаболча балхахошта тоъаш дац В. И. Ленина хьийхача тайпара цхьаниха а тайпи харц идеализаци я ца еш наьха сакхетам мишта а предрассудкашеи къаьнарча зенерча гІулакхашеи беча Іотташ лаха мелааб а ховлга, уж эшадара хьалда практически гІулакхаш делга тоъац. хІара сагага кхоачилга тоъац, балха эффективностІа йола формаш йовзилга тоъац.

Къаьна традицеши, обычеши, обрядаши толамегІа эшаергьа къаьгга, идейни, эмоциональни чулоацам бола ритуалаши обычеши юкъарсоветски вай халкъий шийй тайпара къамаши культуреи, быти, традицеши дика вІаши таръяра ларда тІа шерагІа дІа ме йоаржаю.

Интернациональни атеистически кхетам къахьегамхошта балара болх тІагІертта эргабоахаш товбеш вай дІахо чІоагІдерга вай халкъий доттагІали берате вІаши цхьана леладу гІулакхаши, КПСС XXV съезда решенеш, иттлагІча пятилетка заданеш кхоачашъеча дукхагІа дакъа юкъехьорга.

ЛОАМАН МЕХКА КЕРДАДАР

КПСС Карачаево-Черкесски обкома секретара, экономически Іилмай кандидата С. Х. СЕМЕНОВА «РСФСР юкъе а долаш Карачаево-Черкесе халкъий социально-экономически культурни вахар тоадалар» яхача доклада тІара

КПСС ленински къаман политика котъялар, социализм хьалъеш карагІдийнна доккхий гІулакхаш къаьстта дика гуш да Россе къамий йистош хиннача моттигашка, цу даьнъе Карачаево-Черкесски автономни областага хьежача. Социалистически вошала маьлка кІал довзаргдоацаш хувцаденнад тха областа сибат. Фу хиннай дІахьача хана Карачайн Черкесин? Россе тІехьайнса йист хиннай, догдоахийла йоацаш прогрессахи цивилизацехи дІахьаьда а йолаш. Царизмо ховшше а дегІа ца йоахкийташ юхайниттай къамий йистош. Из ца деш йисаш Карачайн Черкесин а: революци хилалехьарча хана цар територе тІа практически цхьаккха промышленность хиннац.

1922—23 шерашкарча областа промышленноста характеристика луш статистически бюрос хоам баьб: «Е городе Баталпашинске а, е области а цхьаккха промышленни предприятиец» ценаьви» я аьнна вІи янкха йиш йолаш, вешта аьлча 16-нел дукхагІа болхло волаши механически двигатель йолашие».

Мел тамашийна доккхий хувцамаш хиннад Карачаево-Черкесе Советски Іаьдал латтача шерашка хьахьокх укх даннеша: промышленносте валовой продукце производство 1000-за совгІа лакхъеннай.

ХІанзара Карачаево-Черкеси — из дегІаена индустриально-аграрни область я. Халкъа боахамера промышленноста боарам 77 процент совгІа ба. Соахка областе аьккай 1940 шера аьккхачул 320-за дукхагІа электроэнерги. Цу хана дева халкъа боахамга дІаяхийта капитальни вложенеш 48-за лакхъеннай. Хьахиннад хьалха ца хинна промышленноста керда доакъош: машиностроене, химически, мехидаьттахимически, электротехнически, цементни. Кхоачашхиннад В. И. Ленина гениально хургда яьхар «...хьалха латтача мехкий пролетариата новкъосталца тІехьадиса мехкаш советски строяга, дегІадахкара хоадамболаш долча лагІешка гІолла — коммунизмага довлалургда, дегІадахкара капиталистически стадега ца а довлаш».

Карачаево-Черкесе халкъаш политически дегІадахкар, мехкарча дерригача халкъий юхаметтаоттар саина, хьахьокх Советски Іаьдало царна къамаи пачхьалкхел лларо. РСФСР Ставропольски крайна чу а йоагІаш Карачаево-Черкесски автономни область вІашагІйоллярца кхоачаш хиннай цига дахача халкъий самоопределенена йола бокъо.

ХІанзарча этапе Карачаево-Черкесе экономика дегІаяра бахьан, берригача мехка бІарча экономика а саина комплексни дегІаахара лакха темпаш хилара массе оагІорахьарча интенсивноста, специализаце, концентрированна ларда тІа эффективность лакхъялари да. Партеи Советски пачхьалкхеноа областа экономика сихагІа дегІайоалаяра йоахо еши терю еши хилар хоадамболаш хьахьокхаш дарех цаІ хинна дІаэттаб Ставропольски края Карачаево-Черкесски автономни областа боахам дІахо дегІайоалабара де дезарий хьакъехьара социальни экономически дегІаахара массе оагІорахьа область комплексни дІахо дегІайоалаяра шерра программа чакхъяккха лаьрхІа бола 1971 шера 2 декабре РСФСР Министрий Совето тІаийца соцам.

Уж мероприятеш кхоачашъеш нийслагІчеи иттлагІчеи пятилеткай шерашка областа халкъа боахамга дІахийтай 904 миллион сома капитальни вложенеш, е юкъера лаьрхІача шера 125.5 миллион сом. Из шоза совгІа дукхагІа хул 1965 шера хиннача капитальни вложеней боарамал. Аллха тІехьарча итт шера областе хьаный 23 керда промышленни предприяты, хьалъяьй болх беш йолча предприятешка кхы тІа а 79 цех.

Партийни организацешка беча организаторски массово-политически балхо, болхлошеи гІулакхерча нахеи хьинар айдаь къахьегаро, партен краевой комитетои РСФСР правительствай хаддаза йоакхои теркои яро торо хилийтай автономни областа промышленность дегІайоалаяра хоадамболаш дола толамаш даха. ИттлагІча пятилетка 3.5 шера продукци яккхареи из маьхала яккхареи план гаьнна тІехкхоачашъяьй. Заданел совгІа маьхала яьхай 33 миллиони 100 эзари сома маьхха изделеш. Продукце берригача боарамах лакхача категоре продукци 18.5 процент я.

Социализм хьалъяра практико тешаме хьахьокх юрт экономически социальни эргаяккхара белгалагІа бола никъ ленински кооперативни план хилар. Из кхоачашъярах хьахилар къамий доп къоастадара, хьалха Іазапа кІал лаьттача халкъий экономически культурни тІехьадисар дІадаккхара, болхлойи ахархойи цхьоагІо чІоагІъяра хилазе доргдоца хьалаш.

ХІанз областа юртбоахама производство чІоагІа механизаци яь доккха дакъа да. Іилма-технически прогресса воздействи хилар бахьан долаш хьокханаш лакхдаларга хьежа диналгахьа леста кІоаргга хувцамаш а хинна дола. Уж хьахьокх сихха дегІадоагІача общественни производственни низаша, къахьегам бекъилга кІоаргдалара, боахама доал дара организационни формаш эргайоахаш тоаяро. Уж процессаш партеи кийчъяь юрта боахам айбара комплексни программа леррагІа кхоачашъярах хьахилар да. Цу программа лоархІамегІа дарех цхьа дакъа — боахамашта юкъерча кооперацеи агропромышленни интеграцеи ларда тІа юртбоахама производствана дІахо специализаци концентраци яр.

Областа юрта боахаме верттерча даькъе хьалбаш продукци йоаккхаш хургболаш специализаци еш латт. ДукхагІча даькъе из да юртбоахама лаьттай структурана юкъе 72 процент хулаш дукха лоаман даьгІенаш областе хилар. Цига йоакх 65 процент шура, 67 процент бежани устагІани дулх, 55 процент тха.

Лоамашка дукха цонаши альпийски а субальпийски а даьгІенаши хилар бахьан долаш чІоагІа халкъбоахама лоархІам болаш да укхаза дІахо дукхагІа жа леладари цар продуктивность лакхъяри. Областерча жа леладерашта хьалхашка декхар оттадаьд — 1980 шера жа 1975 шера хиннарошца нийсдича 10 процент дукхагІа хилийта, колхозашкеи совхозашкеи 25 процент дукхагІа тха даккха, устагІаи дулх доаккхилга чІоагІа дегІадоаладе. «Лоаман корридель» яхача областе хьайолаьча кердача фуи групперча племенной тоадаьчеи жех 50 эзар устагІа карарча пятилетке областол арахьа бохка, хІаьта мехка лоаман районашка уж леладелга дІахо дегІадоаладар халкъбоахама лоархІам болаш хургда.

Областе хьалдеш латт дукха капитальни гІирсаш. Пятилетка дІадахача кхаь шерах ах шераи цун халкъа боахам дегІабоалабарга дІадахийтад нийслагІча пятилетке цу хана дахийта хиннача 39 процент дукхагІа ахча. Из диъ лагІа дакъа дукхагІа да юкъера лаьрхІача Союзе гІолла йолча цхьа шера плана контрольни заданел.

Промышленни юртбоахамеи производство энергеца Іалашъелга совдаккхара йоккхий торонаш хьаелл областе дукха йолаш йолча гидротехнически ресурсашка. ХІанз тхаьшца болх беш я мехка дерригача халкъий викалашца дакъа а хьегаш хьаьяча Куршавски ГЭС-а каскад. ХІанз ларда йоллаш латт дукхагІа электроэнерги йоаккхилга кхы а сихагІа вІашІехьдаккхара. ГІирсаш хьалдеш а лаьтта оахкаш а балхаш деш латт гидроэлектростанцей керда каскад хьалъяра ЗІамигачеи Доккхачеи Зеленчукий хий Кубана чу дІачудулуйта вІаштІехьдаккхара, хІаьта цо дукхагІа хий а хулийтаргда Доккхача Ставропольски канала чу, йокъаз уттача дада Ставропольски лаьтташка декъа.

Дукхаьгеи дикалгеи дилача халкъа боахама дерригадоакъош сихха дегІадахкаро, революци хилалехьа промышленни предприятеш йоацаш хилар бахьан долаш юрташка баха нах дукхагІа хиннача областе бахача наьха социально-классови структура доккхий, овлангара дена хувцамаш хиннад. Халкъа боахаме индустриализацеи кооперацеи яр бахьан долаш Карачаево-Черкесе дайн цига даьха халкъаш социальни дегІадахкара кІоарга экономически база хьаьяй.

ХІанз областе (колхозаш йоацаш) дукха болхлойи гІулакхера нахи ба. Халкъа боахаме болх беча 1000 сага юкъе лакхереи юкъереи (йиза а чакхъаккханза а) образовани йолаш 740 саг ва. Промышленносте, гІишлош еча, совхозашка болх беш болча 50 эзар болхлочох 80 процент гаргга бараш йиза а чакхъяккханза а юкъера образовани йолаш ба, хІаьта царех дукхабараш профессионально-технически училищашка лаьрххІа кийчбаьи дика говзал йолаш ба.

Дика хІама да берригача болх беча наха юкъе тІехьтІехьагІа кхалнах-лоамарой дукхагІа хулаш хилар. Промышленносте болх беш бола хІара къаман нах 100 процент лаьрхІача 1970 шера перепиза итогех промышленносте болх беш 56,1 процент карачаевцаш-кхалнах ба, болх беча черкесашта юкъе 50,2 процент черкешенкаш ба. Цо къаьгга тешал ду карачаевцийи черкесийи кхалнаьха общественно-производственни социальни хьинар айлуш доагІаш хилара.

Халкъа боахаме болх беча берригача нахал сихагІа лакхлу лакхереи юкъереи образовани йолча специалистий дукхал. ХІанз областа халкъа боахаме болх беш 27 эзар гаргга лакхереи юкъереи образовани йола специалист ва. ТІехххьарча ворхІ шера болх беш бола нах тІакхийттаб 30 процент, хІаьта специалисташ — 44 процент. Цо тешал ду нах дешара, образованена, йоккхагІа говзал йолча къахьегама дукхагІа тІаккхувш хилара. Из бахьан долаш дипломаш йола специалисташ 1970 шера дена 1977 шерага кхаччалца йолча хана болх беш волча хІара эзар сага юкъе 146 сагагара 177 сагага кхоачаш дукхагІа хиннаб.

Ленински къаман политика бахьан долаш областерча дерригача къамий викалашта шерра торонаш хьайийллай общественно - политически боахамеи балха юкъе, Іилма, культура, просвещене, унахцІено лораяра, кхыча доакъошка хьинаре дакъа лацийтара. Иштта лакхера специальни образовани йолча специалистех бола эрсий къаман нах 1975 шерашца нийсбича 5.4 процент тІакхийттаб, карачаевцаш — 18.2 процент, черкесаш — 13.6 процент, кхыча къамех бараш — 18,5 процент. Дукха къамаш дахача автономни областа хьалашка цхьаболча бахача наха юкъе нийслу национализм, хулиганство гучаювлаш моттигаш. ХІанз а дІадаланза да къаьнара зуламе гІулакхаш, къам тІехлоархІаш хилар, консервативни обычеш, Іаьдалаш, цІейш леладар. Цхьабола нах ба шоай доалахье совъяккхара тенденцеш лелаеш, тунеядствои спекуляци лелаяра тІера болаш.

Парте областной комитето хаддаза терко ю цу тайпара негативни гІулакхаш юкъера дІадоахаш беча балха. Уж дешаш дувц КПСС обкома, горкомий, райкомий пленумашка а бюрошка а, юххьанцарча партийни, профсоюзни, комсомольски организацешка, халкъа депутатий Советий сессешка. Къаьнара зуламе гІулакхаш леладерашта доагІаш дола таІазар ду.

Тхона карагІа мел даьннар — из ленински къаман политиках хьахиннар да. Экономически, социальни, культурни гІирсаш хьалдара еррига этапашка тха областерча халкъашта хаддаза хоалу КПСС Центральни Комитетои Советски правительстваи еш йола йоакхо, хоалу вай Даьхен дерригача халкъаша, эгтара хьалха сийлахь-доккхача эрсий халкъо, доттагІал тІехьа оагІув хьалловцаш хилар.

СИЙЛАХЬ-БОККХЕИ НИЗ БОЛЕИ

Философски Іилмай доктора Ю. Д. ДЕШЕРИЕВА «Къилбаседа Кавказа халкъий культура дегІайоалаечара эрсий литератураи эрсий меттеи исторически лоархІам» яхача доклада тІара

Эрсий культурои эрсий меттаи СССР халкъий духовни вахар дегІадоаладара ль влияни кІезига техкарех я. Из массе а оагІорахьара тахкар социальни, идейно - политически, культурно - исторически боккха лоархІам болаш да дІадахар, хІинзардар, советски обществе культурно - метта вахар дІахо дегІадоаладара перспективаш Іилма - теоретически дакъе кхетаяра.

Духовни культура — исторически дІайоазийта езаш йола Іалашмате чоалхаме явлени.

Эрсий культурои эрсий меттаи Къилбаседа Кавказа халкъий культурно - метта вахара еш йола воздействе хьакулийташ йола боккха социальни лоархІам бола идейно - политически, культурно-исторически, Іилма - теоретически проблемаш юкъаш вІашин къестае еза йиъ тайп-тайпарча исторически этапашта: шира, хьалхара юкъера бІаьшере. Россеца бувзамаш отталехьа, цул тІехьагІа Россеца, эрсий халкъаца айхха гІулакхаш леладедаьча, хІаьта, юкхера в, советски зама.

Къилбаседа Кавказа цхьадолча боазон юкъигаш хьахилар революци а хилалехьа. Бакъда, наьна меттала хьехилга профессиональни искусствон, литературен наьна меттала дегІадоагІанга регионе дерригача халкъий хьахилар советски замалахьа. Хьахинначе бокъо а йолаш лархІа йиш я Къилбаседа Кавказа халкъий йоазув хьахинначул тІехьагІа духовни культура лоархІаме доакъош — образовани, Іилма, профессиональни искусство, художественни литература, кепайоазув, радиотелевидени — советски замалахьа мара дегІаахе доладенна ца хилар.

Къилбаседа Кавказа халкъашта сердало ялара, адамашна карагІдаьнна доккхий хІамаш царна доазийтара сийлахь - йоккха мисси лелае кхел хилар Россе, къаьстта а Советски Россе. Академика Б. Д. Грекова бакъдечох, прикаспийски лакхакавказски халкъаш торгови гІулакхашка гІолла славянашца вІшагІбеттабеннаб VII—VIII бІаьшеренашка. Эрсий - къилбаседакавказски исторически бувзамаш дукхагІа хиннад лоамашта юкъерча районашка беглые оала эрсий ахархой баьхкача. Моттигерча бахача нахаца доттагІлен дикача лоалахой гІулакхаш тоссаденнад цар. Царех, масала, сийлахь - воккхача Л. Н. Толстойс яздаьд, гребенской казакаш «геттара, геттара хьалха... баха хайшар Тийрчал дехьа, нохчашта юкъе...» аьнна белгал а деш. «Нохчашта юкъе бахаш казакаша царца тарталонаш йир, хІаьта хьакйцар лоамарой обычеш, вахара хьисап, оамалаш, бакъда, цига а ше ма барра цІена лелабир эрсий мотт... ХІана а тІехьа казакий тайпаша лоархІаш я нохчашцара гаргалонаш...»

Эрсий халкъаца, хаддаза леладаьча гІулакхаша, эрсий культура прогрессивни деятелашца вІашагІбеттабаларо гІо дир къамий культурани меттани дІаьхегІа хилара.

Бакъда, из тоъаш болаш дацар. ХІаьта царизм халкъашта сердало ялар хьаштдолаш яцар. Цудухьа лоамарой духовни вахаре нерттера моттиг дІалоацаш бар ды, язычество, Іалам первобытни хьисапе кхетаделга.

Лоамарой эстетически, художественно дегІакхуалача боккха лоархІам болаш яр халкъа творчество, абазински, хІирий, балкхарой, къоаршой, Къилбаседа Кавказа кхыча халкъий цІи хеза нартхой эпос, дагестански эпос, нохчийн гІалгІайн турпала иллеш дунен фольклора кхоллама дикагІча тайпаех лоархІаш да. Дукхача къамий поэташа Кавказал арахьа а хестадаь маІача наьха кадай халхараш, Іалашмате чІоагІа тайжаи хоьеи кхалнаьха халхараш, дог хьеста мехкарий ашараш, кустарий цІи хеза кхолламаш, башхаяол кІувсаши тІаккухкна ферташи — лоаман кхалнаха хьадераш, кхыдола дукхадар Къилбаседа Кавказа халкъаша халкъа творчества дунен ганза юкъедихьа башха - дика дакъа.

Сийлахь - боккха Октябрь котбаларах керда зама хьаелалеяр Россе халкъий материальни духовни культура дегІайоалаеча, цар дерригача социальни вахаре. Къилбаседа Кавказ яр Іалашмате чоалхавеча хьалашка социалистически кувцамий процесс дІайнхьача мехка эгара халагІча регионех цаІ. Укхаза ирача, гІожача тайпара вІаши дувзадена дар патриархально - тайпай бытеи феодальни къаьхара гІулакхаш, дынах тешар, дукхкаа кхыдар.

20-шерашка, лоаман нах вІалла а дийша боацача, хІара халкъа верттерча даькъе шийй мотт мара ца ховча хьалашка оттадир Къилбаседа Кавказа доккхагІча халкъий йоазув доацача меттаншта йоазув хьадара декхар.

Революци хилалехьа регионе юкъарча дешара школа наггахьа мара яцар. Укхаза яцар цхьаь цаІ лакхера дешара заведени, юкъера лаьрхІача дешара заведенеш. 1977—78 дешара шера алха йиъ автономни республике — Дагестански, Черсий-Балкхарой, Къилбаседа - ХІирий, Нохч - ГІалгІай — болх беш яр 1470 дийнахьара юкъарча дешара школаш, цига дешаш 937 эзар бер дар. 74 юкъерча лаьрххІача дешара заведенешка 68,4 эзар дешархо вар.

Къилбаседа Кавказа къаман районашка революци хилалехьа Іилма - техника учреждени яцар. ХІана автономни республикашкеи областашкеи я массехк итташ Іилман учреждениеш.

Советски Іаьдало хиланза даргдоаца хьалаш хьакхеллар профессиональни художественни литература, профессиональни искусство дегІайоалаяра. Цу процессе Іалашмате боккха лоархІам болаш да эрсий литературеи эрсий искусствой.

ГІорбаьннача поэтийн ладархойн—Хетагуров Костай, Гамзатов Расула, Кешоков Алима, Керашев Тембота, Кулиев Кайсына, кхы дукхачар цІераш шерра йовзаш я СССР-е а доаэол дехьа а. Белгалде деза поэтессай Алиева Фазуйн, Ахматова Райсайн, кхычар творчески толамаш.

Художественни образаш хьакхоллилга литература жанровн дифференциаци (поэзи, проза, роман, поэма, иштта кхыраш) къона йоазув долча меттай жанрово - стилистически дифференциаци чакхйийнкай эрсий мотта влияни йолаш. Уж меттаьш дІаьхий хилар эрсий меттацара хьанийцача дукхача дешаща, художественно - образни уйлаш кхыча средствашца, хІаьта цунга гІолла кхыча метташкара хьанийцачарех е эрсий семантически моделех хьадаьчарех.

Советски замалахьа регионе эгара хьалха вІашагІъехкар культурно - сердалон учреждени. 1977 шера Къилбаседа Кавказа автономни республикашка болх беш 1990 клуби культура Дворец, 1860 библиотека яр 21759 эзар книжкай журналийн томаш а йолаш.

Эрсий искусства вихалаш боккха лоархІам болаш хилар къамий театраш хьахоллачеи кадраш кийчъечеи. Тахан советски сценически искусства деятелашта юкъе йоагІаш моттиг дІалоац къилбаседа кавказски халкъий викалаша—СССР халкъа артисташа Б. М. Мурадовас, В. В. Тхапсаево, Эсамбоев Махьмуда, кхычар.

Къилбаседа Кавказа халкъий духовни вахара лоархІамера доакъош хьахулача эрсий юкъарча советски культура дика влияни а еш боккха лоархІам болаш бар эрсий мотт а.

Вай парте къамий оамалий, культура, метта башхалоний Іалашмате чІоагІа лоархІам а беш цу дерригие а лоархІам бу лерригІа ленински къаман политика чакхйоахача.

Вай советски общество гІерт СССР дерригача халкъий дикагІа мел дар, культура, быта, дезала, вахара прогрессивни гІулакхаш юкъарча советски культурага кхачийта. Из п СССР халкъий культураш вІашии йІаьхий хилара процесс, хІара халкъо шийй наз дІакхоача дакъа юкъехкхуьн юкъара советски культура хьакхоллара процессе.

Бакъда, цу дерригие а диганзар буржуазни советологий айдеш дувца безам боагІача Къилбаседа Кавказа халкъашта руссификаци, ассимиляци яра.

Эрсий халкъо шийна карагІдаьннараш хамаьрша дена СССР дерригача халкъашца. Цо шийй культура—къамий культурех сийлахь - йоккхачарех цаІ йола культура, шийй наьна эрсий мотт — дунен тІа дегІаденача меттех цаІ бола мотт дІабоазийтаб СССР дерригача халкъашка. Эрсий халкъ бокъо а йолаш доккхал де йиш йолаш да адамлен исторе чухь эггара хьалха лоала духьала лоаттабеча къовсама керте ше оттарах, каст-каста шийй хьашташ кхоачаш ца деш, тоІадаь даьхкача дерригача халкъашка гІо дара кулг ше кховдадаь хиларах. ДІагІоргда бІаьшераш, бакъда, СССР халкъашта, еррига прогрессивни адамлена дицлургдац гуманизм, эрсий сийлахь - воккхача воІо — Владимир Ильич Ленина хьакхеллача большевикий парте кулгал а деш еррига адамлен кхоане бахьан эрсий халкъа карагІдаьнна Іалашмате доккха денал.

ОАГІУВ ОАГІОХ А ТЕХА

«Лоаман края халкъий культура дегІайоалаяра бола Дагестан Россех дІакхетара лоархІам» яхача КПСС Дагестански обкома секретара, исторически Іилмай кандидата Ш. А. ИСМАИЛОВА доклада тІара

Шоай тайпарен дукхача хьисаперен культура а йолаш уникальни край я Дагестан. Дукха ха хьалхагІа депз цун территоре тІа хьахиннай яхерах, дахчах, аьшках хІамаш ю оригинальни центраш. Дукха бІаьш шераш хьалхагІа хьаккеллача цу производенешка массаш цецаоах тахан а, Іилма-технически революци йолча хана.

Цхьабакъда, лоаман халкъий культура дегІаяра естественни лелаша доккха зе даьд моттигаш хІалакъеш арахьара тІалийтача гІаьрахоша. Низ ца кхоачача къовсаме Дагестана халкъаш цкъа этта Іиннадац моттигаш дІалувца тІаихача Іарбий, татаро-монголий, туркий, пирсаьний Іазапа кІал. Культура дегІаяра иштта вовнъарае дый моттигерча феодалашта юкъе лаьттача халахетараша, тайпаштеи племенаштеи юкъе хиннача довнаша.

Дагестана халкъий культурана къаьстта доккха зулам даьннад бусалба нах кхы тайпа ды болча халкъашта хийрабаьхача исламагара.

Дагестан Россех дІакхетар нах бовхара деча тІемий, цун халкъаш дукха бІаьш шерашка Іазапе лоаттадаьча юкъерча халахетарий хир хоададаь лоархІаме вехка я. Маьшаре къахьегара аьттув бола хьалаш нийсделар. Дагестана экономикеи культурен дегІайоагІача керда этап хьаьттар. Дыни реакционни Іадатийн влияненга вІаллаьтта халкъаш хьалха латтача эрсий культурана тІатувжа даьлар.

Россех дІакхетарах хьахиннача эггара лоархІамегІарча прогрессивни хІамаех цаІ да лоамарошта советски школаш хьаеллар. Вовзаш волча дагестански просветителя, уйланхочоа Алкадари Гасана хетачох, Россех дІакхетар бахьан долаш «дагестанцашта сердалонга вуга наІараш хьаелланнай».

(Йистедоалар 3-ча оагІо тІа).

ХАЛКЪАЦА ЦХЬАНА

ОАГӀУВ ОАГӀОХ А ТЕХА

(Истедоалар. Доалдур 2-ча оагӀо тӀа).

Ӏилманеи культуранеи карагӀдьннараш Дагестане доаржадеча лоархӀаме дакъа лаьцад эрсий Ӏилмахоша, писателаша. Петр I персидски поход еча хана Саймонов Федоро Сулак яха дода хий фордах дӀакхета моттиг техкай, Чечень-яхача гӀайрени Аграханск заливеи карташ оттадаьд. Боккха лоархӀам болаш да дарбан хиний нолдийи шоай тайпара хьасташ Дагестане хьадийллача академика М. М. Гмелина даь тохкамаш. М. М. Ковалевске 1880 шера кепатеха арабаьккхаб цин томах латта «Закони Кавказера обычии» яха болх.

Ӏилмаи медицина Дагестане чувра бокхача лоархӀаме хиннад Н. Пирогова, Э. Андриевске, Н. Костемеровске, А. Ефимова, Н. Агриколянске, дуккхача кхычар лелаьдаь гӀулакхаш. Лоаман кагирхоех цхьаболча никалий торо хиннай Россе горадашна медицина Ӏомае. XIX бӀаьшере чаккхоалаш — XX бӀаьшере йолалуш хиннаб эггара хьалхара лораш, фельдшераш - дагестанцаш: М. Нахибашев, М. Дибиров, Г. Алкизов, кхыбараш.

Дагестана халкъий культура дегӀайоалаеча доккха дакъа лаьцад эрсий метто. ЛоархӀаме средство а хила дӀаотташ хиннаб из эрсаница меттел, шоайла а дӀа-хьа гӀулакхаш лелдара. Эрсий халкъаца оагӀув бехкарах вахара кердача этапага хьежа дола дешаш цунгара хьаӀомаде баьннаб дагестанцаш. Эрсий метто гӀо даьд хьалха латта культура дӀайоаржаяра меттел. Дагестана халкъий къаман-кортамукъален болам Россе пролетариато царизм дӀаликхари капитализм йохаери духьа лоаттабьча къовсамах дӀатохара а.

Россех дӀаккхийттачул тӀехьагӀа Дагестане хьаелла яьлар читальнеш, библиотекаш. Деша багӀача кагирхой торо хилар эрсий революционни демократий цхьайола произведенеш йовза. Россе хьалхалаттача драматургийн артистийн инициативагӀа Дагестане дегӀаяха яьлай театральни искусство а.

Шоай наькъа тӀара еррига духьаленаш дӀа а йоахар, Дагестана халкъаш тӀехьтӀехьа дуккагӀа эрсий культурана — В. И. Ленина, Н. Г. Чернышевске, А. С. Пушкина, Л. Н. Толстоя, М. Горьке культурала тӀадийрзад.

Дагестане йоаржаьча эрсий культура бухь бар обществе дегӀаахара закона довзийта марксизм-ленинизм. Марксизма-ленинизма идеяша нийса лостам тийшинаб Дагестана халкъашта, къаман-кортамукъален болана нерда лостам беннаб, хоадам боллаш дола дакъа лаьцад Россе пролетариато царизм дӀаккхар, капитализм хӀилаькъяр. Советски Ӏаьдал оттадар духьа лоаттабьча къовсамах из дӀатохача.

Сийлахь-боккхача Октябрал тӀехьагӀа Дагестане культурин революци чаккхьяккхара эрсий халкъо даь доккъостал кхьаштан кхоачашдара тӀадерадаь. Боккъонца вежарашха, дола хӀама чуловцаш дар. Из новкъостал сецадеи кхыстел кхыча мехий тӀаьа интервенцеи гражданскиа тӀемаи эггара хилагӀче. Шерашка а 1918 шера августе Дагестана хьехархой съезд хиннай Темир-Хан-Шуре. Цига эрсий хьехархой инициативагӀа дуккха лоархӀаме решенеш тӀайийцай халкъо образовани советски системе хьаяре.

Каяьвла коммунисташка дайтача писмо тӀа а дагестански делегаци къамаьл деш а В. И. Ленина Кавказски республикай шоай тайпарча хьалашка культурни революци чаккхъяккхара хьадда наькъаш хьахьехкад.

Дуккха къамаш долаш республика я Дагестан. Цу духьа областной партийн организаце чӀоагӀа лоархӀам бу халкъа культурни вахаре Ӏалаьмате боккхача лоархӀаме дола меттай дош къоастадара. Октябрьски революци котъьлар бахьан долаш шоай боккъонаш лаьхча наьна меттаща вӀаии лаьд Дагестан культурин гӀулакхашта тӀехьайиса хилар дӀадаккхара.

Дуккха къамаш дахи пачхьалкхе йолча СССР хьалашка вай межа деррига халкъашта юкъерча бузамийн цхьана гӀулакхаш леладаран ниа бола средство я эрсий мотт.

Эрсий меттаьара йоазудешар Дагестане доаржадеча доккха дакъа лаьцад Дагестана йоалхапечен халачи хьалашка са ца кходеш къахьйгача эрсий хьехархоша.

Советски Ӏаьдал Дагестана доккха новкъостал даьд Ӏилман учрежденеш хьаяраи дегӀайоалаяраи. Крае эггара хьалхара институт хьаяр эрсий Ӏилмахой цӀераца дукхадеша да. 1922 шера Московски Пречистенски институте Дагестан Ӏомвергйола Ӏилман центр вӀаргйола лаьрхӀар из экономически культурни дегӀайоалаяра гӀо дар духьа. Дагестанцаша дег тӀара бариал йоахар шоай низаца «наькха межка, наькха халигъа эксплуатаци яр духьа а доацаш, колониальни режима бож-моарзагӀана юкъе Ӏиввд лйна хипна культура хьалъайнра, дийиьяра» къаьстта институт хьаэллийтача эрсий Ӏилмахоша.

Советски интеллигенци хьаеча, къаьстта а моттигерча народностех йола Ӏилманца преподавательни болхлой кадраш кийчъеча доккха дакъа лаьцад эрсий Ӏилмахоша. Ӏилмахой башха-дика плеяда хьалхинйнай Дагестане Б. Грекова, А. Попиратовске, Н. Крачковске, С. Юшкова, М. Нечкинае, Н. Дмитриева, Л. Жирнова, Н. Яковлева, Н. Разгона, И. Мальчина, кхычар вӀилнегӀа а юкъерчал доацаш новкъостал дарах а.

Дагестански советски литературана ше хьахила доладенача юххье деиз хоеннай эрсийн советски поэтийи писателийи дика вӀилии. 1933 шера аькхи Н. Тихонов, П. Павленко, В. Луговский, кхыбараш юкъе а болаш боккаш болча эрсий писателий группа еннай Дагестане, республика дуккхача районашка хиннай. Дагестана народностешта юкъера талант йолча писателийн поэтийи йоккха группа лехай цо. Эрсий писателаш бахьан долаш Дагестане хьалхийнаб С. Стальский, Г. Цадаса, А. Гафуров, А. Фатахов, Э. Капиев, А.-В. Сулейманов, А. Аджиев, кхыбараш санна бола деша башха-дика говзанчаш.

Вай мехка доазонел гаьнна арахьа вӀи хеза йолча Дагестана Халкъа поэтах, Ленински Пачхьалкхенеш премий лауреатах Гамзатов Расулах лаьца масал доаладеча шаьра бӀаргагу Къилбаседа Кавказера нагий, хьалха тӀехьадиса хинна колониальни халкъаш Дай-мехкея дунеии культура бовхьашка кхоачадара даькъера эрсий культура ,эрсий мотта лоархӀам.

Дагестана халкъаша 60 шера хьабенача наькъо дог тешадеш хьахьокх просвещене, культура, уяхцӀено лораяра даькъе дикха доккхий толамаш. ХӀьта укх толамаш бахьан долаш Дагестана халкъаш дуккхача даькъе сийлахь-доккхача эрсий халкъа декхарийла а да.

Культура боарам боацаш чӀоагӀа дегӀайоагӀаяга Ӏалашдаьд Дагестана халкъашта эрсий халкъо деча новкъостало. Цунна чӀоагӀа тешал ду тахана Дагестана культурни сибате. ХӀанз халкъа боахаме берте къахьегаш ба лаккхера юкъера специальни кийчо йола 105 эзар совгӀа специалисташ.

СССР Ӏилмай Академе Дагестански филиалеи цун подразделенешкеи, республика вузашка а Ӏилма-тохкама учрежденешка а 1650 Ӏилмин болхло ва, цу даькъе 117 Ӏилмай доктор а 1228 кандидат а.

Дагестана творчески союзашка ва СССР писателей Союза 38 член, СССР художникий Союза 45 член, СССР композиторий Союза 7 член, талантлие творчески кагирхой йоккха отряд.

Къахьегамхой тӀа-тӀа дукхагӀа хулаш дола культурни хьашташ кхоачашдеш да 7 профессиональни пачхьалкхени 45 халкъен театраш, 1054 культура цӀаи клуби, 839 массови библиотека, 10 музей, 3 йоккха музыкально-концертни организаци, 1500 кинотеатри стационарни киноустановкеи.

Цу тайпара, пачхьалкха колониальни политиках тийша хӀама а доацаш Дагестан Россех дӀаккхетар тӀа лоаман края халкъий вахаре объективно лоархӀаме прогрессивни акт хиннай. Тхона хӀама а холу сийлахь-доккхача эрсий халкъо тхона хӀара денна дена деча доккхача новкъостала дика вӀиини, цудухьа дег тӀара доико бариал оал оаха цунна по тхона мел даьр а мел дер а, бахьан долаш.

ИРАЗ ДОЛА КХЕЛАШ

«Къилбаседа Кавкази адыгаш Россех шоай лоӀамагӀа дӀаккхетари» яхача исторически Ӏилмай доктора Т. Х. КУМЫКОВА доклада тӀара

Адыгски лаьтташ Россех шоай лоӀамагӀа дӀатохарах дола дош из событи йолчи хана а цун 400 шу дизар дездаьчул тӀехьагӀа а кепаетташ арайийннача дуккхача статьяш тӀеи публицистически очеркаш тӀеи хьехадаьд. Советски историкий, исторически источникий бӀ-бӀеча тойпайи хьисапийи анализ яра марксистско-ленински методологеца хьалхло а лилаеш, вӀаштӀехьдьннад, дворянско-буржуазни автораши доаэол декьарча хӀанзарча фальсификаторашеи дуцар нийса юхамачахьа дале а, адыгаш шоай лоӀамагӀа Россех дӀаккхетарах дола бакъдар юхаметтаоттаде XVI бӀаьшере юкъеххьачча хахара эрсий-адыгски отношенеш кштта нийса хьагойтар Ӏалаьмате боккха лоархӀам болаш хиннад советски кавказоведени дӀахо дегӀайоалаяра. Цо керда торо хилийтай Центральни Кавказа халкъашцара Россе исторически бузамаш вӀоарагӀа Ӏомаде.

Адыгаш а Къилбаседа Кавказа кхыдола халкъаш а Русаца гаргадахар арахьарчен чурчен хьалашца дувзаденна хиннад. Дуккха бӀаьи шерашка татарски Ӏаьзапа духьала лоаттабаь къовсам котолонца чаккхбьннабале а, из болча эрсий пачхьалкхенна хьалхашка цӀенхашйта арахьара - политически декхараш лаьттад къулбехьен, къулба - малхбоален, малхбузен, къилбаседен лостамашна. Уж кхоачашделга Россе вахара хиланза даргдоаца хӀама хиннад.

XVI бӀаьшерене социально-экономически политически дегӀабаккара бӀ-бӀеча лагӀаш тӀа лаьттаб адыгаш. Феодально-родови баьччаш керте а латташ хиннача 10—12 этнически группана бекъабенна хиннаб уж. Цу группаша дӀалоацаш хиннай Анапагара Туапсега кхаччалца йола моттиг, Кубань, Кума, Баксан, Терек яхача хиний бассейнашкара лаьтташ. Бахача наьхе керттера балхаш дохан леладелга, лаьтта леладелга, ахархой промышленность леладелга хиннад.

Турецки крымски гӀаьрахоша пайда нийцаб къам декъаденна хиларахи аьлаштен ханаштеи, бекатаьтта а уоркашта а юкъе лаьттача чурча къовсамахи, адыгски аьлий, негӀий мурзаш, дагестански шамхалаш берката шаьра лаьтташ шо-шоаита дукхагӀа чулаца гӀертар бахьан долаш къамашта юкъе ниттача вӀашдухьаленехи.

XVI бӀаьшере юкъе кхоачача хана Къилбаседа Кавказа цхьацхайолча моттигашка оттачо хьало вӀашн гарга йигай Россеи Кавкази, Россех дӀатехад адыгски халкъаш.

1552 ш. ноябре Москве кхаьчай Машук Кануков, Иван Езбузлуев, Танашук керте латташ хинна адыгски халкъашкара яхи эггара хьалхаре официальни посольство. Посольства дийхад «шоаш пачхаьо тӀаэцар, шоай га даккхар, хӀаьта шоаш шоай лаьтташ а тӀехьа шийна Ӏунал де шийга дӀаэцилга, хӀаьта крымски пачхаьах шоаш лораделга».

Адыгаша даьча дехарашта жоп а луш Иван IV-чо 1553 шера ций нах бахийтаб уж болча Шепотьев Андрей керте а волаш. Цунна тӀадиала хиннад цигарча хьала дух тӀа валга, «дар бакъдар бӀаргаголга», царга дув буийтилга.

ДӀа-хьа переговораш яьчул тӀехьагӀа шаккхе а оагӀув барта еннай адыгаша эрсий пачхьалкхенна гӀулакх дердоаш. Адыгски посолаша доп дешиад пачхьама хӀара шера цхьаьца эзар аркъаш тела а «аьлаца цхьана пачхьо яха волкагӀа гӀулакх де а, хӀаьта цуица цхьапа шоай наьх тхьо эзар сар тӀем тӀа вахийта а».

Москвае хьаладцарах дегаш эйдена бола адыгски ополченцаш аьлий Сибоки Таздруйи хьалха а болаш латта тӀабонабеннаб форда йистошцарча адыгски лаьтташ тӀа чӀоагӀбенна латтача крымцашта духьала, «Темрюки Тамаин яха ши город хьаьккхай.

Эрсий, украински, адыгски халкъаш шоайла вӀашагӀа а кхийтта къовсам лоаттабарах крымски гӀаьрахоита дийна хӀама техай.

Шоаш мутӀахьа хургхадарах деша доп гӀулакхаца хьакьенхача адыгаша теттара чӀоагӀъс лаьрхӀад Россецара союз. 1557 ш. июле Москве яхийта керда посольство кийчъаьй Темрюк Идарова. Эрсий правительства сийлахь - йоккха жалованни а дӀагӀаьцарах йола грамота а еннай посолашта.

Цу хана дека черсий (черкесий) лаьтташ Иван IV-чун кердача довле дийрзад; массазара Россе союзникаш а хинна дӀаэттача адыгаша цунгахьа а болаш хьнаре дакъа лаьцад тӀемашка.

Адыгаш Россех дӀаккхетара лоархӀама леккха мах баьб, Ш. Б. Ногмова дешашца аьлча, гӀоздаьниа хиннача, Россецарча «союзаи но га даккхарехи гӀоддаха хиннача» халкъо. Россеи адыгийи доттагӀъле хетадаь нилеи даьхад, договораш, скалаеш йийцай халкъо. Россе прогрессивни влияни юххьаккара дензхоеннай ерригаш а хӀана яц аьнна йолча вахара сферашка.

Доккхача иIейна — Черсашкахье ший лоӀамагӀа Россех дӀакхийтта 400 шу дизарца дувзаденна КПСС Черсий - Балкхарой обкомата дайтача моарш ал тӀа йоах, из исторически событи «хоадамболлаш болча лоархӀаме хиннай черсий, балкхарой, кхыча халкъий исторически кхеламашка. Цу халкъошта ко Ӏалаьнъьай къамаш дӀахо дегӀадахкара торо, кхыча мехкашнара тӀалетача гӀаьрахой доала кӀал на оттадайташи хӀалак ва дайташ кӀалхара даьхад уж, эрсийи вай мехка кхычеи халкъашца экономически культурни гӀулакхаш леладара аьттув бола хьалаш вӀашӀехьдаьхад».

Адыгски къоаршой балкхарой халкъаш кӀезиг-кӀезига долаш дӀахьачбе дахад Россе экономически политически системано. Феодалаша дийкъа иилача лаьтта кӀезиг-кӀезига доагӀаш тӀадечад империя централизованни Ӏаьдал. 60—70-ча шерашка судебни административни реформа яр боккхача лоархӀаме хиннад патриархально - феодальни лардаш йохаяра а адыгаши къоаршой - балкхарой берригга лоамарой а санна, прогрессивнегӀа йолча судебни административни системах дӀатохара а.

60-ча шерашка эрсий капитализм дегӀаяро еча влияниегӀа аграрно - ахархой реформа яьй, хӀаьта цо буржуазни дегӀаахара наьнъа тӀа баьхаб баха нах.

Хьалха латта эрсий культура хоадамболлаш болча лоархӀаме хиннай адыгски къоаршой - балкхарой прогрессивни интеллигенци хьахилараш вӀашӀехьа а аьнна дӀайоалалаяраш. Лермонтова вувца Изммал-бек санна барш — Атажукин, Ногмов, Хан-Гирей, Казы-Гирей, Кешев, Казы Атажукин, Султан-бек Абаев, Д. С. Кодзоков, Мисост Абаев, Кудашев, кхыбараш — бӀ-бӀеча хӀалашка деша баьгӀаб эрсий школашнех дешара заведенешкеи.

Шийи башха - дика «Черкессех дола запискаш» оттадара Хан-Гирейна новкъостал даьд эрсий писателаша Греча, Бурнашева, Полевоя. Сийлахь - йоккхача эрсий поэта А. С. Пушкина шай «Современника» тӀара оагӀош еннай талантлини адыги Казы-Гирейна шийи очеркаш кепатоха.

Эрсий художника Г. Г. Гагарина юхедитад башха-дика памятник — 44-ча Нижегородски полка эксарий портреташ, цу даькъе Казы-Гире портрет а. Цо хьаьхехав из хьаькъал долаш морально чӀоагӀа майра. Россе га даккхар духьа моллагӀа дешал гойта кийча волаш.

Шоай оагӀонгахьара адыгски просветителаша а шаьрей къаьхтан кхетабаьб шоай халкъаш дегӀадахкара бола Россе лоархӀам. 1805 ш. черсий собране ше къамаьл деш полковника Изммал-бей аьннад: «Вай сий цеш болча вoай даьб хьаькъало... хьнйхад вайна укх сийлахь-йоккхача пачхаьлкхен ткъама кӀал даклга».

Изаморе дииццад Казы-Гире а. 1846 шера цо яздаьд: «Кавказа хургвац ший хьалага диллача, кхы тайпа просветители наз болагӀа вола га доаккхаргдари». Цу дешашца дувзаденна дага дох Ф. Энгельса 1851 ш. 23 мае К. Марксага яздаь писмо, цу тӀа цо яздаьд: «Россе белггала я а я Малхбоалехьарча гӀулакха прогрессивни лоархӀам болаш...».

Империализма хана лешински парти керте а этта къовсам болабаьб Россе халкъашка къамаши социальни кортамукъале бахьан долаш. Сийлахь - йоккха Октябрьски социалистически революци котъьлар, Черсий - Балкхарошкахьа Советски Ӏаьдал оттадар, массе оагӀорахьара республика тоаяь йола социализм хьалъяр — уж да адыгаши къоаршой - балкхарой Россех дӀаккхетарах хьахинна керттерен эггара доккхагӀеи хӀама.

122 гаргга шу хьалхагӀа ехка халкъий доттагӀалле лардаш боккъонна дегӀаьхкаяц Советски Ӏаьдала хьалашкеи, халкъий цхьатарра боккъонаш, доттагӀал, вӀашагӀа даргдоацаш чӀоагӀдеш дола доэ эрсий халкъ а долаш вола вовал ларде уллеленински къаьмий политика бахьан долаш мара.

Парторганизацешка — отчеташи хоржамаши

АЙБЕ КОММУНИСТИЙ БЕХКТОКХАМ

Укх девошка Наьсарерча трикотажни фабрикера 46 коммунисти ваь парте членалла кандидати гулбелар шоай отчетно-хоржамий собране. Цига доклад яьча партбюро секретара В. Гагиева белгалдаьккхар, шоай коллективо, партийни организаце кулгалца, укх иттлагӀча пятилетка диълагӀча шера тӀагӀертта къовсам лоаттабаьб илапаши доккхий социалистически декхараши тӀехкхоачашдара, аьнна. Из декхар кхоачашдеча доккха новкъостал дир КПСС Центральна Комитета ноябрьски (1978 шера) Пленумо, «Идеологически, политико-кхетама болх дӀахо тоабарах», «Планировани тоаярахи болхама механизмо производствааз эффективности балха дикалаи вӀара и воздействи чӀоагӀъярах» болча КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советен соцамаша. Уж лоархӀаме документаш дуишц партийни собранеш чакхъьхай коллективе.

Фабрике болх беш я кхойтта коммунист юкъевоагӀаш цхьа цехови партийни организаци, бархӀ партийни группа. Отчетни хана парте членалла дьайицав ворхӀ саг, кандидаталлӀ — пхиъ. КПСС мутӀарашка баькхарал тха эггара дикагӀа бола болхлой ба. Уж ба: ремонтни цеха слесарь Берсанов Хьажмурат, наладчик Барахоев Жабраил, электрик Дударов Мухарбик, бригадир Хашагульгова Соня, барзкъаш тегаш йола Кодзоева Хьаьифа. Уж берригаш коммунистически къахьегама ударникаш ба.

Шоай бе белзача тайпара болх беш хьабоагӀа коммунисташ Елькова Валентина, Ажигов Хьашбийкар, Мальсагов Элудин, Евтушенко Ольга, Аушева Мадина, Султыгова Фатима, Патрина Людмила, дуккха кхыбараш. Тахан фабрика коллективана юкъе къахьегаш 1400 совгӀа кхалсаг я, царех 278 коммунистически къахьегама ударник я, 266 из цӀи яккха гӀерташ я, 36 болх беш я 1900 шера чотагӀа, 16 кхоачашьъй шоай пятилетка. Царна юкъе ба бархӀлагӀча конвейера швеяш БогатыревгӀар ИльтӀамат, Зайнап, ширпотреба участка болхлой ЕвоевгӀар Марем, Аминат, Ачалкхерча филиала барзкъашта аьшкетта Аялгова Люба, упаковка еш йола Амерханова Розват, кхыбараш.

Дика къахьегаш хьабоагӀа цхьоалагӀча конвейера кхалнах. Цу коллектива кулгалдеш я бригадир КПСС обкома член, райсовета депутат Султыгова Фатима. Цу бригадо хӀара бетта арахец планал совгӀа 7—9 эзар наделя. 43 кхалсаг я укхаза къахьегаш. Цхьа а нийсденнадац цар къахьегама а производствени а дисциплина толхаяь, брак йоацаши начкьхьадихено рузкъа лорадеши бу цар болх.

24 сентябре Гандалоева Тамарас кулгалдеча ширпотреба участка рапорт делар шоай пхе шера йола план кхоачашъяьй, аьнна. Планал совгӀа цар арахийцай 277 эзар сома маьхa продукци. Дика къахьегаш хьайоагӀа Ачалкхера коммуниста Бекоа Бембулата кулгалду филиал а.

Фабрика коллектива нийса бетта реализаци яра план кхоачашъяьй 101 процент. Вахача нахага еннай 4268 эзар издели. Из хул 420 эзар совгӀа дукхагӀа дӀададача шера укх ханаца нийсйича. Уж деррига дика хьокхамаш даха аьттув баьннаб «ТӀехьабусараш боацаш бе болхИ» яхача ростовчаний девизагӀа кьерра социалистически аль а йоарнаь коллективо тӀагӀертта болх бар бахьан долаш, яхье хьалха латташ даим яхар санна коммунисташ боландаь.

Шин доклада тӀа мое. Гагиева къаьстта белгалдоаккхаш дийцар партбюро, фабрика кулгалхоша, фабкома, комсомола комитета наха коммунистически кхетам балара лелабаьча балхах. Укхана болх беш я 26 политически а экономически а дешара школаш, 15 агитатор, 12 политинформатор, 8 докладчик ва коллективе кхетама болх лелабеш. Цхьабакъда, гучадаьхар цу даькъе дола дуккха кхоачамбоацараш а.

— Вай партийни мутӀараш шерлой а. цхьаккха бахьан доацаш балхара дӀабахар коммунисташ ца, Никольский, Плиева, Ильясов, Исоченко, Хашагульгова, — аьлар докладчика. Партийни группашка хан-ханнахьа чаккхоахар собранеш. Цхьабакъда, цар шоай собранешка кӀезига дувцар керттера дешаш: балха ха эсха йоарах, рузкъа лорадарах, производства эффективности балха дикалйаккъярах лаьца. Из а коммунистий партийни бюро бехк ба.

Отчетни хана 12 юкъара партийни собрани хилар фабрике. Цу собранешка цкъа къамаьл дийзар коммунисташа Мальсагова Сияс, Тутаев ТӀаьхира, Падиева Мерема.

ЙоагӀаш йола суд йир кхоалагӀча швейни участка начальника Кулбужев Урусхана Аламбика цехе балха боацача наха ахча дӀатейнад, аьнна. Из гӀулакх деча юкъе хинача коммуниста Аушева Мухьмада. Дударов Бахьаудина партийни бехк бар. Цу хьакъехьа укх шера 29 марте хиннача партийни собране фабрика директора Батуриш Виктор Ивановича тӀадаллар цар балха гӀулакх къоастаделга. Цхьабакъда, цо хӀама даьнзар.

Собране белгалдаьккхар трикотажни изделей производство хьсамъяккхара фабрике йоккхий резерваш хилар. Пайда эцаш производствени майдан кхоалагӀа дакъа мара дац. Вязальни басар деш йола цехаш яьсса латт. Цудухьа 5,7 миллион сома продукци дӀа ца луш йисай коллектив ер пятилетка хьайоалаелча деяз. Кховчашъьяц палови продукци арахецара йола нийс бетта план, пачхьалкхенна дӀа ца луш йисай 40 эзар издели. Кхоачашъьяц къахьегама овсарле лаккхьара план а. 14 эзар сага-ди дайнад уих шера я, есшта аьлча, из да хьа ца кхаьш дяса 140 эзар сом ахча. Цу гӀулакха керттера бехк тӀабуж цеха кулгалхоша ян, Калинина, Барахоевна, Хаматхановна, цехови партгруппашта. Наха юкъе боагӀаш бола организаторски а кхетамк а болх беш уж хаьнабаларе хургдацар из.

730 болхло ва шоай дичие планагӀа болх беш, цхьабакъда, 393 саг мара вац уж планаш кхоачашъеш. Из да ший ханнахьа болхлошта болх дӀа ца телга, оборудовани йохилга, балха моттигашна къахьегам лертӀа вӀаштӀехьа ца боаккхилга. Дуккхьал укх шера фабрико 1268 эзар сома маьхa зе даьд. Цига болх беш бола болхлой ахаш шоаш хьабаьча балхах йара ахча хьийдергдоацаш бича фабрико дуккха пайда эцаргбир. Пхе шера хозрасчет вӀаштӀехьъаккха ца могаш дела планови отдел. Дукха дов совлен кӀада а. Укх шера ялх бетта ял пехьа дайнад 12 тонн. Из мичахьа дахад хоаш саг а вац. Геттара во болх беш я транспорт а. Фабрикера бархӀ бетта 316 саг балхара дӀавахав. Цу гӀулакха а бехке я партийни бюро кадрий отдела гӀулакхаш лертӀа ца тахарах.

Собране цӀенхаьтта критика йир лакхе дийца кховчамбоацараш хилийтарах профкома, комсомола комитета, администрацена. Коммунисташа къаьстта уйла тӀа а йохийташ дийцар фабрика болхлошта карагӀа ца доалаш дисачох, партийни а боахама а балха тӀа нийслуча ледарлонех, уж сихагӀа дӀаяхара а дӀахо болх тоабара а де дезачох.

— Тха цехе бӀеха я, — аьлар коммуниста Ф. Султыговас. Пхи шу даьннад аз цехе болх бу, цхьаш шера кӀир техаяп пенашта, кхача во кийчбу столове, цехе гӀолла лелаш дискаш да. Яндерера цхьаи автобусаца фабрике дӀакхачалехьа ялх юрта гӀолла чаккдовла дезаш хул тхо. Етта хул из садаккха йиш йоацаш. Из гӀулаях а администрацеца, партбюроца дийцадар оаха, цхьабакъда, гӀулакх бокъалтаьха даккхара цар хӀанз а хӀама даьдац.

— ЙоагӀа критика йир тхона доклада тӀа, — аьлар закройни цеха мастера коммуниста Хаутиева Тамарас. ДӀадахача шера оаха 52 тонн кӀада дӀоадаьдале, укх шера ялх бетта доадаьр дац 12 тонн мара. Фу бахьан долаш да из? Тхона деззача тайпара дӀоахал а шорал а дола кӀада доацандаь хул дукха отходаш. Плаш оттаеча хана складе диса кӀада лархьац. Цу гӀулакха бехке я техотдел, цехий кулгалхой. Геттара во болх бу женсовето, йоацаш я художественни самодеятельность, кӀезига ба цехе къона коммунисташ, болхлой культурни хьашташ кхоачашдара деш хайра хӀама дац.

— Вай фабрике 120 совгӀа комсомолец ва болх беш, — аьлар комсомола комитета секретара Аушева Мадинас, — дукхагӀбола комсомольцаш кхычахьа балха дӀабахаб шоашта болх бе а салаӀа а лертӀа хьалаш доацандаь. Ши шу даьннад тхо МагӀалбикерта кагирхошца вӀашагӀкхийтта. Оаха а хьоашалгӀа тхоаш долча хьабийхабар уж. Администрацеца а партбюроца а дийцадар из, цхьабакъда, ахча дац ахаш хӀанз а тӀехьдоахаш да гӀулакх.

Цига къамаьл даьча коммунисташа ширпотреба наладчика Барахоев Жабраила, швейни цеха контролера Елькова Валентинас, вонкхагӀволча инженера Мальсагов Бек-хана, Ачалкхерча филиала начальника Беков Бемболата, йоккхал луча участка начальника Аушев Мухьмада, кхычар дийцар шоай балха тӀа карагӀдийнарех, наха юкъе организаторски а кхетама а болх бича кийлийтача ледарлонех, кховчамбоацараш дӀадахара шоаш де лерхӀачох.

Лакхе белгалдаьха кховчамбоацараш дӀадахара тӀабербаьб хьадда соцам тӀайийцар собране. Хержар керда партийни бюро. Юха а завода партийни бюро секретаралла хержар Гагиев Вахьаудин.

А. САГОВ.

КОММУНИСТАШ ГӀИШЛОШЪЕЧА ХЬАЛХА ЛАТТ

Амурски область. Зейски ГЭС хьалъеча гӀишлонхой юкхьанцарча партийни организацешна хоржамаш, отчеташ я. Зейски коммунисташ дуцца хӀама долаш а отчет яла йиш йолаш а ба. Парте XXV съездеи цул тӀехьагӀа хиннача КПСС ЦК Пленумийи решенеш, нов. Л. И. Брежнева рекомендацеш кхоачаш а еш доккхий толамаш даьхад цар. Зее яхача хи тӀа гидроэлектростанци хӀанз хьалъяь йоалаш латт. Проектни белгалонга а нхьача боккъонцэ хьалъетта яьнай плотина. Станце пхи агрегат хӀанз болх беш я, хӀаьта кхстга монтаж е йолвертья тӀехьарчоа — ялхлагӀча агрегата.

«ЗеяГЭСстрой» коммунисташа шоай собранешка кӀиарта тохнамаш деш дуац хӀара участкера гӀулакхаш, уж тӀерт хӀара производствени подразделене план кхоачашъелга Ӏалашде а [illegible]

Отчетни собранеш йолча хана чӀоагӀагӀа терхам тӀабохийташ дуац КПСС ЦК «Идеологически, политико-кхетама болх дӀахо тоабара хьаьнъехьарча» соцамцеи КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советеи «Планировани тоаярен производства эффективности балха дикалъ лакхъяра боатама механизма воздействи елта чӀоагӀдарен хьакъехьарча» соцамцеи дувзаденна дешаш.

«ЗеяГЭСстрой» управлене къахьегамхоша хьинаре дакъа лоац социалистически яхье. Цунна керте латт коммунисташ. Царна карагӀдуллараш юкъе а кхувлаш шерра йоаржаьй керда инициативаш, гӀулакхаш «ТӀехьаусар цхьаккха юкъе воацаш», «Тхо—гӀишлон дай», «Дикала пятилеткана — болхлочун тешам», «Бригада пхе шера задани — кӀезигагӀа нах юкъе болаш». ГӀишлошъеча коммунисташ керте латтача дуккхача бригадашта тӀехдика болх бу бригадаш, яха цӀераш еннай. Цхьа эзари ах эзари гӀишлонхо ва «Коммунистически къахьегама ударник» яха цӀи енна.

Дика кийчо яь лакхабаьхнар ГЭС-а партийни организацешка марксистско-ленински дешара система кердача шера.

Политпросвещене кабинета заведующе «ЗеяГЭСстрой» управлене парткома секретара заместитель В. И. Манняней пропагандиста, халкъа депутатий Зейски городской Совета депутата Н. Т. Саснаси занятешта эша пропаганда технически средстваш шоай ханнахьа кийчъяьй.

СУРТАШ ТӀА: 1) «ЗеяГЭСстрой» управлене парткома хӀара денна итогаш ю социалистически яхья».

2) Тахан нштта я Зейски ГЭС-а плотина.

В. МАРНКОВСКЕ сурташ.
ТАСС фотохроника.

М. Д. Миллионщикова цlерагlча Кхахьегама Цlеча Байракха ордена Грозненски мехкдаьтта института—50 шу

МЕХКДАЬТТА КАДРАШ КИЙЧЪЕР

«Грозненски цун промыслайн доархlам массанена а бовзаш ба. Из бокъонца дошо хьаст ба...» — ишта яздаьд Советски lаьдала хьалхарча шерашка Сергей Миронович Кирова. Бакъда, «дошув» хьаданиха дезар. Хlаьта 1920 шера мэй тlаккхочаш, грозненски мехкдаьтта промышленноста национализаци еча хана, промыслаш деникински баьдаша йохаьйи йоагаьн яр. Уж юхаметтаоттае, мехка мехкдаьтта дала ашаш яр балха говзал йоккха йола кадраш.

Къоначa Советски республикана хала ха яр из. Мехка нхьча районашкара специалисташ ма боагlаргбий аьнна дег доахилга яцар. Хlаьта Грозненски мехкдаьтта управлене шийн системе вlашагlъеллар бархl отделени йола мехкдаьтта техникум. Укхаза кийчбора мехкдаьтта промыслови мехкдаьтта заводскойи гlуланха готтача специальностех бола инженераш. Цар дешар сархаьа. хlана аьлча хьалхарча студенташа дийнахьа цакъа лоадар Грозненски мехкдаьтта промышленность юхаметтаоттаеча: кердача скважинашта бурув деттар, мехкдаьтта цlераш йоайора, хьалйора газалиновн заводаш.

Дlувхар шераш. 1929 шера техникума кийлен тlа вlашагlъеллар Грозненски мехкдаьтта институт, горнопромыслови технологически факультеташ а йолаш. Цу хана дена шоазтича, итт шу даьнкад—турпалеча гlулакхашца къовсамен къахьегамен лафосаца, мехка гlулакхашкеи йоакхонашкеи хьалха хинначе а хlанзарча а lилмахошеи студенташеи хьинаре дакъа лоьца ах бlаь шу.

Хlана 8 факультетех 34 кафедрех кийчбеш ба 14 специальностех бола къона специалисташ. 30 гергтача наьмех бола 6000-нел совгlа студенташ ба дийнахьарча а, сайрийнарча а, заочни а отделенешка дешаш.

Институте и кхоь отраслевой lилма-тохкама лаборатори, lилмашкеи дешареи лаьрхlа кафедрашка хьаьнй дукха керда лабораториш, геологически музей, студенташтеи хьехархоштеи лаьрхlа вычислительни центр, студентий конструкторски бюро.

Хьехархоша кулгал а деш (царех 45 процентал дукхагlа бараш lилма степенаши цlераши йолаш ба) бетт ба бокха lилма-методически болх. Студенташ деша дlабоалабеннача хьалхарча беттешка теори lомаль ца lеш, lилма болх бовэ, практически гlулакхаш ду, творчестве шоашта фу дулургда хьож. Цудухьа шо-шерlа хиннабац институт лаьнхача дукхачарех бокхий lилмахой-педагогаш, мехкдаьтта lилма цхьайола отраслеш дегlайоалаеча холуш дакъа юкъедихьад хьакхеллай шоай lилма школаш.

Института lилмахоша-буровикаша профессораша М. М. Александрова, Л. Е. Симоняща, доцента В. Г. Беликова lилма разработкаша мехкдаьтта скважинашта бурув тохара теорей практикан дешашта холуш влияни ю. Мехкдаьтта доаллача моттигашта эксплуатацин разработкеч ярв даькъера lилма тохкамаш дар дегlадоалаеча шоай дакъа юкъедихьад профессораша К. Г. Оркина, К. М. Донцова, А. И. Гужова, Г. Б. Пыхачева. мехкдаьтта чакхдоахачеи, мехкдаьттахимически синтезеи даькъе профессораша В. И. Оборина, А. К. Селезнева, А. П. Гришина, А. Э. Дорогочинске.

Инстэута lилмахоех-геологех-профессорех Г. М. Сухаревах, Н. П. Забариньсех, С. С. Итенбергах, Б. К. Лотиевах, М. Н. Смирновайх, Ю. А. Стерленкох ала йиш я Кавказе моттел, мехка кхыча дукхача районашка а мехкдаьтта геологе дешаш толаме къестадеш йола геологий-мехкдаьттахой грозненски школа цар хьаьий аьнна.

50 шераш чакхдоалаш теплотехникаи гидравликаи кафедре хьахилар мехкдаьттай, мехкдаьтта продуктай, углеводородий теплофизически хьисап тохкаш йола, профессора З. И. Геллера кулгалдеш, отраслевой лабораторе фундаментальни тохкамаш дарта кхаьча lилма лостам.

Дегlадаьнкад кхыдола lилма лостамаш а. Уж да цеолит йоаллача катализатораш тlа олефинови углеводородаш хьаяра а чакхъяхара а, парафини, цар композицей физико-химически механика, мехкдаьтта доаха предприятеш АСУ информационни lалашъяра тохкам барен оптимизаци ярен, чукерцача лаьтташ тlа промышленни объекташ хьалъяра, мехкдаьтта доахачеи мехкдаьтта чакхдоахачеи промышленноста эффективность лакхъяра резерваш гучаяхара дешай хьанъехьара а кхыдола а балхаш.

20000-нел совгlа инженераш-геологаш, геофизикаш, промысловикаш, технологаш, механикаш, гlишлошъераш кийчбаьб институто ше болх беча шерашка. Хlанз хала да оаха арахийцараш болх беш боацача мехкдаьтта доахача е мехкдаьтта чакхдоахача йоаккхача предприяте цlи яьнха. Цар хьинаре дакъа лийцад мехка йоаккхагlа йола мехкдаьттеи гази йоалла моттигаш: Шоллагlа Баку, Малхбузени Малхбоалени Сибарегlе, Средни Ази, Мангышлак, Астраханска Поволжье, СССР Европейски даькъа къилбседе, Украина, Белоруссе, Къилбаседа Кавказ, Закавказье хьоллачеи караерзаеш. Миннефтепрома 37 объединенех 16-нена керте латт институто хьалкхебараш.

Грозненски мехкдаьтта институто арахийцараша гlо ду социалистически содружествана мехкий, Африка, Гаргарча и Юкъерча а Малхбоален доггlахкача мехкий, хlаьта иштта Инде, Бирме, Афганистана мехкдаьттаи газоями промышленность дlаоттареи дегlайоалаярах.

Института хьехархойи студентийи коллектив доккхал деш я ше хьалхехьярех дукхабараш цlи еза lилмахой, Ленински Паччахьалкхеи премий лауреаташ, Социалистически Къахьегама Турпалаши Советски Союза Турпалаши хилараx, сийлен цlераш царна теларах.

Царна юкъе В. С. Федоров — СССР мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьттахимически промышленноста министр, академикаш М. Д. Миллионщиков, А. А. Дородницын, Н. А. Мальцев — СССР мехкдаьтта промышленности министр, А. Г. Медведов «Зарубежнефть» объединене генеральни директора заместитель, В. Г. Бабуков — «Старогрознефть» НГДУ керттера инженер дукха кхыбараш. Царга кхача цlерта беза вай студенташ.

Ю. РАСТОРГУЕВ.
Грозненски мехкдаьтта института ректор, технически lилмай доктор.

СУРТА ТlА: института здани.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

ИНСТИТУТА ЮБИЛЕЙ ДАЬКЪАЛА ЮВЦАР

Ukх денощка кхьалтош ук институтага цун 50 шу дизаре юбилей даьхкъала ювцар. Цар тlаро цхьадола дешаш ерш да.

Грозненски мехкдаьтта институт аьккхерий, отрасле предприятешкеи организацешкеи, производстве, гlишлоче ера, lилма, управлене поаргlамегlерча участкашка болхаш деш бараш знамецца, творчески хьинарца, лаккхача профессиональни организаторски говзалца дуззаденна кхьунаш да, дукхача дакъе, да а доагlаш оаза доккхал деш доле толамаш.

В. С. ФЕДОРОВ.
СССР мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьттахимически промышленноста министр.

●

Доккхий хlамаш карегlдув юбиларе мехкдаьтта промышленноста квалифицированни производственни lилмаош кадраш кийчъеча. Цунах бlаргагу института профессорий, доцентий, преподавателий сийлахьча орденоноси коллектива боккхаи чоалхаш къахьегам.

Грозненски мехкдаьтта институто чуьра къестаьй мехкдаьттеи гази лахаро, скважинаш яха бурув тохара, мехкдаьтта доалла моттигаш кийчъярен эксплуатаци ярен, мехкдаьтта института кхьоча постеманий теорети практикаш йола дукха lилман проблемаш.

Н. А. МАЛЬЦЕВ,
СССР мехкдаьтта промышленноста министр.

●

РСФСР лаккхарчеи лаьрхlа йолча юкъерчеи образовани Министерства Коллеге цlерагlа а сай цlерагlа а аз аз, мехка халкъе боккхама лаьза квалификаци бола специалисташ кийчбенен вай сийлахьйоккхача Даьхон духьа lилма дегlадоалаечен керда толамаш лоехарда Грозненски орденоносни мехкдаьтта институте сийлахьа коллективо.

И. Ф. ОБРАЗЦОВ.
РСФСР лаккхарчеи лаьрхlа йолча юкъерчеи образовани министр.

СУРТАШ ДЕЗАЧАРНА

«Со Советски Союза гражданин ва» яха дезна йолаш я укх денощка халкъа кхоллама Цlагlа хьайийллий республиканск художествени суртий выставка.

Цига дакъа лоацаш я кино-фото клубаш, студеш, кружокаш, фотокорреспонденташ, сурташ дезараш.

Художественни сурташка хьежачарна гургда Советски lаьдал даьннача тlехьагlа миштa хувцаденнад вай нахар, вай дахача моттигий, lалама хозагlа йола оагlонаш, хlаьта иштта советски халкъашта юкъера доттагlал довзийташ, салаlарах, дешарах дола сурташ а. Царех дикагlа дола балхаш хьокхаргда передвижни фотовыставко юрташка, культура цlеношка, клубашка, фермашка.

* * *

«Дошо гуйра»

«Дошо гуйра» яха искусства фестиваль хилар 6—7 октябре вай республике. Октябра хьалхарча денощка кхьаьла хиннаяле а, дукха адам дар «Динамо» стадионе.

Цу самъердаме, хозача искусства форуме дакъа лоацаш бар вай мехка а доазол декхьа а дика бовзаш бола кино, театра, эстрадни артисташ. Уж бар СССР халкъа артисташ — Махьмуд Эсамбаев, Борис Штоколов, Анатолий Папанов, Юрий Никулин, РСФСР халкъа артистка Людмила Чурсина, ерригсоюзни дунеи халкъашта юкъерчеи конкурсий лауреат йола Светлана Рязанова. Ерригсоюзни эстрадни артистий конкурса лауреаташ бола Роман Карцев и Виктор Ильченко, вокально-инструментальни ансамблаш «Гусляры», «Славутич», «Эстрада тlа кийчанаш».

Б. ГОМКОРТИЕВА.

БОЛХЛОЙН ЮРТИЙН КОРРЕСПОНДЕНТИЙ ТЕРКАМГА

12 октябре lуйрийна 10 сахьат даьлча, Дзержинске улицагlа № 21 догlача радио Цlагlа болхлойн юртарчеи корреспондентий республикански совещани хул. Цига дувцаргда «Идеологически, политико - кхетама болх дlахо тоабарах» болча КПСС ЦК совамга хьежна рабселькорашта хьалхашка отта декхараш.

Совещание хьех болхлойн юртарея корреспонденташ, моттигерча радиовещание организатораш, промышленни предприятей, колхозий, совхозий, институтий радиогазетий редактораш.

ДЕЗА НОВКЪОСТИЙ!

1980 ШЕРА «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ЯЗЛЕ

Газета язлу бувзама ерригача отделенешца а промышленноста предприятешкарча, транспорта, гlишлошъеча организацешкарча, дешара заведенешкарча, колхозашкарча, совхозашкарча, учреждешкарча, общественни организацешкарча непайоазув доарнедеча общественни уполномоченнешка а гlодла.

ГАЗЕТ ЯЗДАРА МАХ: шера — 3 сом 12 кепиг; ях бетта — 1 сом 56 кепиги.

ДИЦ МА ЛЕЛАШ «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ХАННАХЬА ЯЗЛЕ!

ТЕЛЕВИДЕНИ

11 октябрь

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». 8.10 — lуйранара гимнастика. 8.05 — «Шоаш зола моттиг хьафиннйта, хурикичий» 8.38 — «Пролетариата диктатурина йола бриллианташ». Художественни фильм. Шоллагlа сери. 10.45 — Концерт. Настедаьлча — кердадараш. 14.00 — Кердадараш. 11.00 — «Юрта гlулакхаш». Кинопрограмма. 15.35 — «Эрсий мотт». 16.05 — Л. В. Бетховен. Концерт. ГДР-ера передача. 17.00 — Литература даькъе 1979 шера СССР Паччахьалкхаси премеш яхарв. 17.25 — Волейболах йола Европа чемпионат. Парижера передача. 17.55 — Мировой ленински университет. «Социалистически экономика» кулгал дар». 18.30 — «Салъдзачев моттиш». 18.45 — «Тахан дунен тlа». 19.05 — «Хlама хахар». 19.35 — СССР Оборона Министерства лаьрхlача оркестра концерт. 20.00 — Новкъост Леонид Ильич Брежнева «Юкъадийнахар» яхача книжках оттадаьча дукха серех йолча телевизиони документальни фильма премьера. 4-гlа фильм. 21.00 — «Ха». 21.35 — Хоккейх йола СССР чемпионат. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. (Рига) — ЦСКА. Фигера передача. Перерыве — «Тахан тlа» яха информационни выпуск.

II ПРОГРАММА

8.00 — Передачай программа. 8.10 — «Наьна школа». 8.40, 9.50 — lалам довзар. 4-гlа класс. Лаьтта — мийхха система планета. 9.00 — Д. Д. Шостакович. 10.10; 11.10 — Испански мотт. 10.40, 11.45 — «Ашарий дунен чу». 1-гlа класс. 11.00 — ПТУ дешархошта. Истори. СССР-е культурни революци. 11.30 — lилма - популярни фильм.

Студенташта - заочникашта.

12.05 — Лаккхера математика 2-гlа курс. 13.20 — Утопически социализм. 14.10 — «Сийна сигал» — художествени фильм. 15.55 — «В. Шукшин. Произведений оагlонаш тlа гlоала». 17.15 — Фильм. 17.45 — «Киноекъахьбара аьлкапах». 18.05 — «Нохч — Гlалгlайче гlоала». 18.25 — «Наьси войн» яха телевизиони фильм. 18.30 — «Шоана, дай-воашей!» (гlалгlай меттала). 19.15 — Волейболах йола Европа чемпионат. Матанах. Парижера передача. 20.00 — «Бийса даьккъа хийла муи, берашl» 20.15 — Вильнюсски университета 400 шу дизара кетаьь передача. 21.00 — «Халкъа кхоллам». Телевизиони обзорени. 21.40 — Телевизиони художествени фильм (ГДР).

12 октябрь

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». 8.40 — lуйранара гимнастика. 9.05 — Телевизиони художествени фильм (ГДР). 10.15 — Композитор А. Касьянов. Фильм-концерт. Настедаьлча — кердадараш. 14.30 — Кердадараш. 14.50 — Немецки Халкъа Демократически Республика къамаш вlейта — реподаще Денга. «Радфана поамацька». Къулбехьен Немецера репортаж. Телевизиони документальни фильм. 15.40 — РСФСР-а заслуженни артиста А. Покровски дlадешар Л. Н. Толстой «Тlоми машари» яхача романа тlара доаньош. 16.10 — Телевизиони очерк. 16.40 — Грузински ССР-а города Чиатура культура цlен халкъа инструментни ансамбла концерт. 17.05 — ГДР-ера передача. 18.05 — «Москвай москвичаш». 18.35 — Мультфильм. 18.45 — «Тахан дунен тlа». 19.00 — «Маьлха гlан». 20.00 — Новкъост Леонид Ильич Брежнева «Юкъадийнахар» яхача книжках оттадаьча дукха серех йолча телевизиони документальни фильма премьера. 5-гlа фильм. 21.00 — «Ха». 21.35 — Диналургдоацв киноленташ. «Майра вархl сага». Художественни фильм. 23.03 — «Тахан дунен тlа». 23.20 — ГДР-е эстрада артистий концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Передачай программа. 8.10 — lилма - популярни фильм. 8.40, 9.50 — Природоведени. 2-гlа класс. 9.00, 10.15 — М. Шолохов. «Донской дувцараш». 10.10, 11.15 — Англиски мотт. 10.40; 11.40 — Истори. 7-гlа класс. 11.10 — Музыкальни инструменташ. Рояль.

Студенташта - заочникашта.

12.10 — Лаккхера математика 1-гlа курс. 13.25 — Марксистско-ленински этика лардош. Мораль хьахилари цун социальни чулоацам. 14.15 — Экран-лора. 15.50 — Ноч дерач йола Рогер кьайлара моттиг аьккхара. 16.50 — Документальни фильм. 17.20 — «Хьалхара заинтеш». Политически экономически дешара системе дешара шу доладалар. 17.45 — Кинопурнал. 17.55 — Пантомими яьи. 18.25 — «Нохч-Гlалгlайче гlоала». 18.15 — «Мийсархой» (нохчий меттала). 19.15 — Волейболах йола Европа чемпионат. Матанах. Парижера передача. 20.00 — «Бийса даькъала хийла муи, берашl». 20.15 — «Къонсамеи цхьоагlонаи илли». 21.00 — Документальни фильмай программа. 21.40 — Эстрадни программа.

РАДИО

11 октябрь

6.40 — «Юрта гlулакхаш проблемаш» (гlалгlай меттала). 6.55 — Ашараш. 7.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.25 — «Сердало» газета обзор. 7.30 — Хоамаш. 8.25 — Халкъара ашараш (гlалгlай меттала). 8.40 — Берт болча дезале (нохчий меттала). 9.15 — Правови кхетам баларах йола передача (нохчий меттала). 9.30 — Ашараш (эрсий меттала). 9.45 — Октябра хьалхарча къахьегама вахте (гlалгlай меттала). 16.00 — Передачий программахи хаоттамаши лаьца (эрсий меттала). 16.05 — Н. Ивашов. «Даьхенах дезаьгlа хlама дац» яха ола (эрсий меттала). 16.15 — «Эрсий мотт — доттагlалеи вошалеи мотт». Беседа. (гlалгlай меттала). 16.30 — «Дега лоlамегlа» (гlалгlай меттала). 16.50 — «Дин темах» (эрсий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гlалгlай меттала).

12 октябрь

6.10 — «Юртара пахар» (эрсий меттала). 7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.20 — «Ленинан некъ» газета обзор. 7.09 — «Кхьа лаккхера лагlа». Беседа. (эрсий меттала). 8.45 — Лирически иллеш (нохчий меттала). 9.15 — Болхлой династех дола дувцараш. «Тептаргlар дезал» (нохчий меттала). 9.30 — «Хьажкlаш чуйина хала дихха тдо». Репортаж (нохчий меттала). 9.45 — «Доттагlий пазам» (эрсий меттала). 16.00 — Передачай программеи хаоттамахи лаьцаш (эрсий меттала). 16.05 — Кхалсагах - паьчах: къахьегамахочох йола йоакхо (нохчий меттала). 16.15 — «Болхлойи пахар» яха радиогазета (нохчий меттала). 16.35 — «Халкъа ашараш» (гlалгlай меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гlалгlай меттала).

Хоаттам

Тахан республике гlоллеи Грознеи моркхаш йолаш, цхьайолча моттигашка лаьгlо догlа а делхаш, малхбузехьара секунде 2 — 7 метр чlоагlа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 8 — 13, Грозне 10 — 12 градус йlовхал йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

Эрдэнэт... Из дош тахан Монголе къердаш а довзаш а да. Эрдэнэт яхилга монголий метта доника Руакъа яхилга да, — из цlи тиллай эггара къонагlа, хlанз а мехка карта тlа дlаяазъйина йолча городахи азиатски континенте шийна нийса яр кхы йоацача горнообогатительни комбинатахи. МНР керда промышленно-экономически центр монгольски советски гlишлоихоша цхьана къа а хьегаш хьалъьий геттара лоацача хана.

Монголе шийн тайпарча хьалашка укхаза толаме пайда ийцаб керда территори карайерзара советски опытах, хlанзарча стратегех.

Гlишло хьалъеш хинай шеррача фронтагlа. Промышленни центр хургйолча хьатlаенай высоковольтни электропередачай лини, хlаьта иштта дехкад автомобильни некъаши машинаькъаши, городи промышленни комплекси цlенача хица lалашъеш хургйола мехка ше санна кхы йоаца водопровод а йиллай. Руакъа оалача лоаман юкъе улла кlаьча кхертlой город — lалама пейзажаца хозо тоаш йола город, шийн дар санна сибат долаш кхы цхьаькха йоаца город. Хlанз цига вах 30 эзар совгlа саг, хlаьта хlанзехьа а республика йоккхагlйолча городий мугlаре дlаэттай из. Наха чулеча цlеношка хьежжа цига хьалъю мехка йоккхагlйолча кlувсаш деча фабрика корпусаш, кхыйола доархlаме хьакъбоахама объекташ.

Эрдэнэтцаша эггара чlоагlагlа доккхал деш ярех я горнообогатительни комбинат (ГОК). Цун кьалхара аргlа болх бе йолалийтай 1978 шера ноябре, лаьрхlа хиннеча ханал кхо бутт хьалха. Хlанз чуйнах болх беш латт ГОК-а шоллагlа аргlа хьалъеча.

«Эрдэнэт йовзаш я кхаь тайпарча рузкъех: руда, нах, доттагlалл», — уж дешаш аьннад йовзаш волча йоалонхочо Лодонгийн Тудева. № 1 йола гlишло — иштта оал Монголе Эрдэнэтах — бокъонца йолча интернационализма школах. Бокъонца йолча монгольски къаман кадраш кийчъеча кузницах. Цхьана къа а хьегаш професиональни говзал, опыт дlалоха ашар укхаза lомаду массане — мугlарерча болхлочунгара дена лакхерча звеногlа волча кулгалхочунга кхаччалца. Юкъарчал доацаш Эрдэнэт хьалъеча дакъа лоацаш хиннаб 50 совгlа долча Советий Мехкеи МНР-еи къамий викалаш. Монголо - советски интернациональни бригадаши сменаши: «Найрамдал — Дружба» яха акинажаш шерра яьржай.

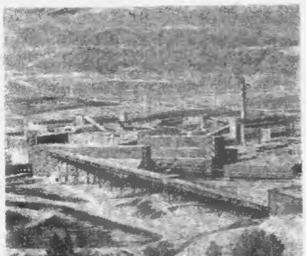

СУРТАШ ТlА: 1. Тlех дика къахьегаш ба Эрдэнэтера нlувсаш ду фабрика хьалъеча советски монтажникаш (аьрдехьара аьттехьа) Могилевера А. А. Бизин, москвич В. А. Хадаров, иркутянин Л. И. Чмелев; 2. Эрдэнэтийн — обо яхача йоам тlара хьежача туш а горнообогатительни комбинат.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ТИША АЬШК ГУЛДАРИ ДlАТЕЛАРИ

Укх шера сентябрь бетт чакхбоаллаш «Вторчермет» яхача предприяте производственно-заготовительни отдела инженер ной. А. К. Крюкова, кхьбола нах юкъебоагlа комисси Нохч-Гlалгlай цементни завода директор ной. Л. Х. Хажиев шоашца а волаш завода кое лостам ъяштаб, тиша аьшк гулдарен дlателарен гlулакх мишта латт хьежар.

Хьежача гучадаьлар, тиша аьшк гулдарен дlателарен хьалаш укхаза телладелга. Тиша аьшк гул а дяь дlаоттадергдолаш лаьрхlа моттиг яьац, кхьметгlал «Тиша аьшк» аьнна табличка а хьалъаллаяц укхаза. Цемент кийчъяра процессаш чакхйоахача 200—700 грамм дозал дола дукха аьшка фараш юс. Уж хьагулъъь дlа а ца йохкаш, цементаца дlаяш. Иштта, цемента отходашца лаьттанца дlаэбу аьшкаьрг, болат, чон, кагъенна оатхалаш. Тишденнача аьшка зохе яда цlена оатхалаш а, цемента отходашца вlашагlъэьча варех тиша яр. цlена яр къоастадургйолаш яц.

Завода коа 350 тонн гаргга тиша аьшк lаннад. Уа цхьаькха лостам боацаш, хоттала, кункашта, цемента отходашта юкъе улл.

Социалистически ях шерагlа йоаржаярах долча КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмо тlа аьннад: «Тишача аьшках а кхыча материалех а дикагlа пайда эце йоккха эффект хургйаь».

Халахеэ а, Нохч-Гlалгlай цементни заводе сораьц из мах бола бийдал. Хьагучох, укхаза массанена а дlайоькийтабац тишача аьшка мах, хlаране бехктокхам айбаьбац. Дlахаттадац гуль хlара тоне — керда станок, агрегат, трактор е комбайн, самолет е автомобиль йолга.

Рузкъан ихом бега лоархlаме гlулакх хилар шlаьхка а бетталлаьккхад КПСС ЦК «Идеологически политико-кхетама болх дlахо тоабарах» болча сонам тlа. Аьшк индустре маьих. Вай юача маьхка санна цхом бе беза цу а.

Бакъда, кулгалхоех боек бийнларах лалаш гlулакх. Цу даьькъе цlенхаштта доагlар хьалдеза деза цу гlуланга бе боагlаш бола лоархlам бецl йоацача предприяте халкъа тlахьожама группагара а. Тиша аьшк гулделгеи цунна доал делгеи мишта латт хьожаш цар хан-хайнадаьа рейдаш яьларе, кхоачамбоацараш хьагуча а лоахаш. Уж дlадахара паргlабувташ цар халкъа тlахьожамахой хиннабаларе, гlулакх иштта талмаста заттаргдацар. Хlанзчул тlехьагlа цу деша е йоагlа йоакхо е декхарнйла ба уж.

И. БАШИРОВ,
Д. МИЗЯКОВ,
халкъа тlахьожама республикански комитета инспектораш.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маякоске ул. 92. Телефонаш: редактора — 9-24-08; редактора заместитела — 9-24-03; бехктокхама секретара — 9-24-00; отделий: партийни вахара — 9-24-04; промышленностеи транспортеи — 9-24-01; юрта боахама — 9-24-06; культура — 9-24-05; кисьмой — 9-24-07; корректорене — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора 9-24-08; заместителя редактора — 9-24-03; ответственного секретаря — 9-24-00; отделов: партийной жизни — 9-24-04; промышленности и транспорта — 9-24-01; сельского хозяйства — 9-24-06; культуры — 9-24-05; писем — 9-24-07; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05291. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маякоске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 6016.